WSTĘP

W krajobraz kulturowy województwa podlaskiego wpisane jest urokliwe budownictwo drewniane o wielkim znaczeniu historycznym i niepowtarzalnych walorach estetycznych. Ochrona drewnianej architektury jest jednym z kluczowych zagadnień w utrzymaniu tożsamości kulturowej regionu. Dodatkowym celem jest także promowanie kapitału ludzkiego: ginących zawodów, zwyczajów, obrzędów, gwar, języków mniejszości narodowych, nierozerwalnie związanych z tradycją województwa.

Kościoły, cerkwie, meczety, kaplice, przydrożne kapliczki, młyny, wiejskie budynki gospodarcze, wiatraki, dwory, chałupy – to niezwykły dawny świat umiejscowiony we współczesności. Tylko na Podlasiu można zobaczyć tak wielką różnorodność budownictwa drewnianego - kształtów, detali, ozdobników, barw, które zachowały się dzięki pieczołowitości i wierności tradycji mieszkańców. Ochrona i promocja tego dziedzictwa jest dziś nadrzędnym celem również instytucji działających na rzecz kultury, zabytków, czy przyrody. Każdy budynek architektury drewnianej ma swoją historię, często długą i burzliwą, podobnie jak dzieje całego regionu. To kulturowe bogactwo wymaga szczególnej ochrony i dbałości, a także upowszechniania i podtrzymywania szacunku wśród kolejnych pokoleń. Poznając i otaczając opieką poszczególne obiekty, w tym sakralne różnych wyznań, chronimy najcenniejsze dziedzictwo ziemi podlaskiej – odwieczne wzrastanie obok siebie społeczności reprezentujących odrębne religie i narodowości.

Warto podążyć szlakiem architektury drewnianej, by poznać niezwykłą atmosferę dawnych wnętrz i obejść, które potrafią zaskoczyć, zachwycić i olśnić.

Jarosław Zygmunt Dworzański
Marszałek Województwa Podlaskiego

УВОДЗІНЫ

BE

У культурны краявід Падляшскага ваяводства ўпісваецца чароўнае драўлянае дойлідства, якое мае вялікае гістарычнае значэнне і непаўторныя эстэтычныя каштоўнасці. Ахова драўлянай архітэктуры - адно з ключавых пытанняў захавання культурнай тоеснасці рэгіёну. Дадатковая мэта гэта таксама прамоцыя людского капіталу: прафесій, звычаяў, абычаяў, абрадаў, гаворак, моваў нацыянальных меншасцей, якія знікаюць, а якія непарыўна звязаныя з традыцыяй ваяводства.

Касцёлы, цэркві, мячэці, капліцы, прыдарожныя каплічкі, млыны, вясковыя гаспадарчыя пабудовы, вятракі, дворы, хаты – гэта незвычайны даўні свет размешчаны ў сучаснасці. Толькі на Падляшшы можна пабачыць настолькі вялікую разнастайнасць драўлянага дойлідства – формаў, дэталяў, арнаментаў, колераў, што захаваліся дзякуючы руплівасці і вернасці традыцыі жыхароў. Ахова і прамоцыя гэтай спадчыны – сёння вышэйшая мэта таксама інстытуцый, якія працуюць дзеля культуры, помнікаў старадаўнасці або прыроды. Кожная пабудова драўлянай архітэктуры мае сваю гісторыю, часта доўгую і бурлівую, падобна гісторыі ўсяго рэгіёну. Гэтае культурнае багацце патрабуе асобнай аховы і дбайнасці, а таксама распаўюджання і падтрымання павагі сярод чарговых пакаленняў. Пазнаючы і надзяляючы клопатам паасобныя аб'екты, у тым ліку сакральныя – розных веравызнанняў, ахоўваем самую каштоўную спадчыну Падляшскай замлі – адвечнае ўзрастанне побач з сабой грамадстваў, якія прадстаўляюць асобныя рэлігіі і нацыянальнасці.

Варта пасвяшацца шляхам драўлянай архітэктуры, каб спазнаць незвычайную атмасферу даўніх інтэр'ераў і двароў, якія змогуць здзівіць, захапіць і зачараваць.

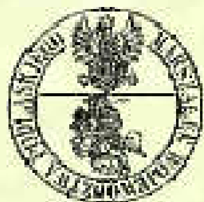

Яраслаў Зыгмунт Дважанскі
Маршалак Падляшскага ваяводства

EN

INTRODUCTION

The charming examples of wooden architecture, with their significant historic and aesthetic meanings are associated with Podlaskie Voivodeship. Therefore, protecting of wooden architecture is one of the crucial issues for maintaining cultural identity of our province. It is also important to help representatives of some rare professions, to stay alive the whole local tradition, customs and dialects, which is necessary for the preservation of our whole local community.

Orthodox and Roman Catholic churches and chapels, mosques, wayside shrines, water mills and windmills, village houses and farm buildings, granges and mansions, they all remind us of the exceptional, though long gone world, the world of which glimpses we may find in our province yet even today. In Podlasie it is still possible to admire the variety of shapes, details, architectural ornamentation and colours, which have been preserved owing to the efforts and carefulness of its inhabitants. Protecting and promoting of this heritage remain today the main objective of all the institutions which activities aim at protecting the culture, monuments or/and environment in the region. Every wooden building has its own story, often difficult and turbulent, which reminds us of the history of Podlasie itself. And thus, it seems absolutely vital, for preserving the richness of our culture, to take a very special care of every such place. We should do whatever it is possible to help future generations to enjoy this inheritance as well. Once we know and learn how to protect the places of cultural meaning, and the sacral buildings of different religions particularly, it will be sure that we will be able to protect the most valuable part of our province's heritage. What is more, this will mean everlasting growth of different communities, nations and religions, equally rooted in Podlasie.

For those reasons it is worth following the wooden architecture route of Podlasie, where in the smell of old wood inside an orthodox church, a chapel or a manor you can enjoy quiet and breathe in the atmosphere of old centuries.

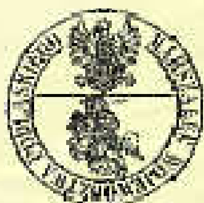

Jarosław Zygmunt Dworzański
Marshal of Podlaskie Voivodeship

WPROWADZENIE

PL

Ludowi rzemieślnicy, gawędziarze, miejscowi filozofowie i zwykli mieszkańcy, czyli wszyscy ci, którzy są twórcami i użytkownikami przestrzeni zdominowanej przez drewnianą architekturę, są jej nieodłącznym elementem i współtworzą krajobraz Podlasia.

Niniejsza publikacja jest zwieńczeniem i jedną z form podsumowania materiału zebranego podczas pracy nad pierwszym i drugim etapem Podlaskiego Szlaku Kulturowego „Drzewo i Sacrum".

Pierwszy etap szlaku „Drzewo i Sacrum" stworzony został z myślą o ukazaniu piękna drewnianej architektury Białostocczyzny oraz najciekawszych i najbardziej wartościowych turystycznie miejsc znajdujących się pomiędzy Bielskim Podlaskim i Hajnówką. Obszary te mają niewątpliwie bogatą historię i zasługiwały na to, aby jako pierwsze znaleźć się na trasie Podlaskiego Szlaku Kulturowego Architektury Drewnianej. Do tej pory znajdowały się one nieco na uboczu. Obszarem między Bielskiem Podlaskim a Hajnówką interesowali się nieliczni turyści odwiedzający Białostocczyznę. Tworząc pierwszy etap szlaku chcieliśmy zwrócić uwagę na walory estetyczne i interesującą przeszłość tych ziem. Zasiedlane już w średniowieczu (o czym świadczą grodziska czy cmentarze) były one na przestrzeni dziejów miejscem przenikania się kultur.

Szlak „Drzewo i Sacrum" to nie tylko dziedzictwo kultury materialnej w postaci architektury. Drugi etap szlaku w dużej części poświęcony został mieszkańcom nadnarwiańskich wsi. Wielu z nich to barwne postaci, które swoje upodobania estetyczne i cechy charakteru wyrażają w wyglądzie chat i w wystroju wnętrz. Przybliżają oni piękno otaczającej ich przyrody poprzez odwzorowywanie motywów florystycznych i zwierzęcych. Niezliczona ilość wyszywanych makatek, haftów, ozdób świątecznych dzierganych na szydełku, drewnianych wzorów zdobiących narożniki, okna i szczyty chat, zwanych po prostu „wyrezkami", świadczą o zamiłowaniu do kolorów i kształtów.

Dlatego też postanowiliśmy przybliżyć ich twórczość w niniejszym folderze. Wybraliśmy tych, którzy wydali się nam najciekawsi i opisaliśmy ich warsztat pracy oraz charakterystyczne wyroby. Często wykonują oni zanikające zawody i bywa, że są ostatnimi rzemieślnikami stosującymi dawne techniki. Warto więc odwiedzić ich domy, bo być może jest to już jeden z ostatnich momentów, pozwalających na zobaczenie warsztatu tkackiego czy stolarskiego, jako naturalnego elementu wiejskiego gospodarstwa.

Harmonijne współistnienie mieszkańców i natury tworzy klimat idealnej symbiozy, która jak nigdzie indziej przyciąga spokojem upływającego czasu i fascynuje różnorodnością.

Kulturę i architekturę wsi położonych nad rzeką Narwią odkrywali członkowie Związku Młodzieży Białoruskiej, studenci z Uniwersytetu w Białymstoku i Uniwersytetu Jagiellońskiego, młodzi etnolodzy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Uniwersytetu Warszawskiego oraz licealiści. Dzięki temu mogliśmy stworzyć zespoły składające się z ekspertów i pasjonatów: dociekliwe i spostrzegawcze, w umiejętny i profesjonalny sposób poszukujące informacji. Dziękujemy za Wasze zaangażowanie i ogrom pracy włożony w przygotowanie Podlaskiego Szlaku Kulturowego „Drzewo i Sacrum".

Szczególne podziękowania należą się wszystkim osobom, instytucjom, władzom samorządowym, które przyczyniły się do współtworzenia pierwszej nici Szlaku i równie intensywnie wspierały nas przy tworzeniu kolejnego etapu.

Zapraszamy zatem do zapoznania się z nową, poszerzoną wersją folderu. Mamy nadzieję, że zachęci on do wyruszenia w wędrówkę po Podlaskim Szlaku Kulturowym. Być może pozwoli on komuś na nowo, bądź po raz pierwszy odkryć „swoje Podlasie".

Związek Młodzieży Białoruskiej

УСТУП

Народныя майстры, апавядальнікі, мясцовыя філосафы і звычайныя жыхары, усе тыя, хто стварае і выкарыстоўвае прастору, у якой пераважае драўляная архітэктура, з'яўляюцца неад'емнай часткай і сустваральнікамі падляшскага краявіду.

Дадзеная публікацыя з'яўляецца кульмінацыяй і формай рэзюме матэрыялаў, сабраных падчас працы над першым і другім этапах Падляшскага культурніцкага шляху „Дрэва і Сакрум".

Першы этап шляху „Дрэва і Сакрум" быў створаны з мэтай прадставіць прыгажосць драўлянай архітэктуры Беласточчыны і найбольш цікавыя ды вартасныя месцы, размешчаныя паміж Бельскам-Падляшскім і Гайнаўкай. Гэтыя землі, безумоўна, маюць багатую гісторыю і заслугоўвалі таго, каб апынуцца першымі на маршруце Падляшскага культурніцкага шляху драўлянага дойлідства. Да гэтай пары яны ў пэўнай ступені знаходзіліся быццам бы на абочыне. Няшмат хто з турыстаў, якія наведвалі Беласточчыну, былі зацікаўлены рэгіёнам паміж Бельскам-Падляшскім і Гайнаўкай. Ствараючы першы этап нашага шляху, мы хацелі прыцягнуць увагу да эстэтычных якасцей і цікавай гісторыі гэтых зямель. Заселеныя ўжо ў сярэднявечныя часы (сведчаннем таму з'яўляюцца гарадзішчы і могілкі), на працягу стагоддзяў яны былі месцам узаемапранікання розных культур.

Шлях „Дрэва і Сакрум" гэта не толькі культурная матэрыяльная спадчына ў выглядзе драўлянага дойлідства. Другі этап быў прысвечаны жыхарам прынарвянскіх вёсак. Многія з іх гэта цікавыя і каларытныя асобы, якія выказваюць свае эстэтычныя густы і рысы характару ў знешнім выглядзе сваіх дамоў і дэкоры інтэр'ераў. Яны хваляць прыгажосць навакольнай прыроды з дапамогай кветкавых і жывёльных матываў у сваіх аздобах. Незлічоная колькасць вышываных сурвэтак, вышывак, карункавых калядных упрыгожанняў, драўляных узораў на вуглах, вокнах і верхніх частках хат, званых проста „вырэзкамі", сведчыць аб любові да колераў і формаў.

Таму мы ў гэтай брашуры вырашылі прыблізіць іхнюю творчасць. Мы выбралі тых, якія здаюцца быць найбольш цікавымі, апісалі іхнія майстэрні і характэрныя вырабы. Яны часта выконваюць знікаючыя прафесіі і, бывае, што з'яўляюцца апошнімі рамеснікамі, якія выкарыстоўваюць даўнія, мала ўжо вядомыя, тэхналогіі. Вось, чаму варта наведаць іхнія дамы. Мабыць, гэта адзін з апошніх шанцаў пабачыць ткацкі варштат ці сталярскую майстэрню ў якасці натуральнага элемента вясковай гаспадаркі.

Гарманічнае суіснаванне чалавека і прыроды стварае ўражанне ідэальнага сімбіёзу, які, як нідзе, вабіць нас спакоем мінаючага часу і зачароўвае сваёй разнастайнасцю.

Культуру і архітэктуру вёсак, размешчаных уздоўж ракі Нарвы, выяўлялі сябры Зьвязу беларускай моладзі, студэнты Беластоцкага і Ягелонскага універсітэтаў, маладыя этнолагі з Універсітэта Мікалая Каперніка і Варшаўскага універсітэта, а таксама навучэнцы сярэдніх школ. Дзякуючы гэтаму мы здолелі арганізаваць групы спецыялістаў і энтузіястаў: цікаўныя і назіральныя, якія ўмела і прафесійна вышуквалі інфармацыю. Дзякуем за вашу прыхільнасць справе і напружаную працу, якую Вы ўнеслі ў стварэнне Падляшскага культурніцкага шляху „Дрэва і Сакрум".

Асаблівая падзяка належыцца ўсім людзям, установам, мясцовым уладам, якія дапамагалі пры стварэнні першай часткі шляху і актыўна спрыялі нам у стварэнні наступнага этапу.

Запрашаем Вас пазнаёміцца з новай, пашыранай версіяй нашай брашуры. Мы спадзяемся, што яна заахвоціць Вас падацца ў вандроўку па Падляшскім культурніцкім шляху. Мабыць, дапаможа ён камусьці з Вас упершыню або нанава адкрыць „сваё ўласнае Падляшша".

Зьвяз Беларускай Моладзі

FOREWORD

EN

The folk craftsmen, story tellers, local philosophers and common dwellers, all of those who create and use the space dominated by the wooden architecture, are its inseparable part and creators of Podlasie's landscape.

The following publication is a final touch and one of the ways of summarising the material gathered in the course of working over the first and the second stage of Podlasie's Cultural Route "Wood and The Sacred".

The first stage of the route "Wood and The Sacred" was meant to present the beauty of the wooden architecture spread across the regions around Białystok and the most interesting and valuable places situated between Bielsk Podlaski and Hajnówka. Those areas are undoubtedly rich in history and are forth placing them at the beginning of the Podlasie's Cultural Route of Wooden Architecture. Till this day they were largely ignored. Very few tourists visiting Białostoczyzna were interested in the region between Bielsk Podlaski and Hajnówka. While creating the first stage of our route we wanted to pinpoint the aesthetic values and the interesting history of those areas. Inhabited in medieval times (castles and cemeteries are a testimony to that), over the centuries they were a place were cultures met and coexisted.

The route "Wood and The Sacred" is not only about the heritage of the wooden architecture. The second stage was devoted to the inhabitants of the villages on the banks of the river Narew. Many of them are interesting figures who express their aesthetic preferences and traits of character by the looks of their houses and interiors. They praise the beauty of surrounding nature by using floral and animal motifs in their ornaments. Numerous broidery, crocheted colourful rags and Christmas decorations, wooden patterns belaying corners, windows and roofs of the houses called "wyrezki" show their fondness of colours and shapes.

That is why we want to promote their creations in the following booklet. We chose the ones that seem most intriguing and described their workshops and characteristic creations. They often represent dying professions and use old crafting techniques that no other person knows. That is why it is worth to visit their homes. Perhaps it is one of the last chances to witness a weaving or carpenter workshop as a natural part a village.

The harmonic coexistence of people and nature creates the impression of ideal symbiosis that lures you with its lazily flowing time and fascinates with its diversity.

The culture and the architecture of the villages situated near Narew was discovered by Belarusian Youth Association, students from the University in Białystok and the Jagiellonian University, young ethnologists from the Nicolaus Copernicus University and Warsaw University as well as high school students. Thanks to that we could organise teams composing experts and enthusiasts: inquisitive and observant, skilful and professional in their hunt for information. Thanks for your commitment and the hard work that you put in to create Podlasie's Cultural Route "Wood and The Sacred".

Special thanks to all the people, institutions, local authorities who helped with creating the first part of the Route and kept supporting us with the second.

We invite you to check out this new, extended version of our booklet. We hope that it will encourage you to follow the Podlasie's Cultural Route. Perhaps it will help someone the discover "his own Podlasie" for the first time, or anew.

Belarusian Youth Assotiation

SPIS TREŚCI

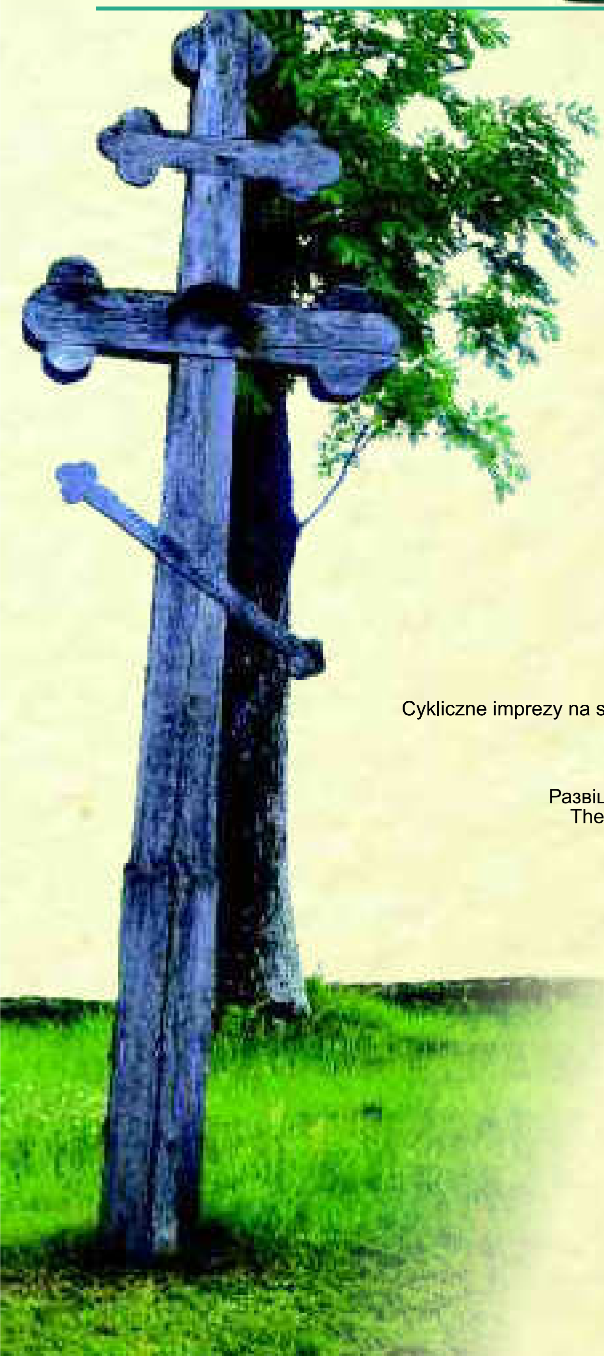

SZCZYTY – BRAMA NA SZLAK
ШЧЫТЫ – БРАМА НА ШЛЯХ
SCZYTY – THE GATE TO THE TRAIL

PL Zwiedzanie szlaku proponujemy rozpocząć we wsi Szczyty-Dzięciołowo. Znajduje się tu „Brama na szlak” – miejsce, gdzie znajdziecie Państwo informację na temat idei, koncepcji i trasy szlaku. W Szczytach-Dzięciołowie powstaje także Centrum Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej, którego celem będzie m.in. popularyzacja kultury i historii terenów, przez które przebiegają początkowe etapy Podlaskiego Szlaku Kulturowego „Drzewo i Sacrum”.

Szczyty warto odwiedzić również z powodu ich ciekawej historii i architektury.

Pierwsze informacje o wsi pochodzą z początku XVI w., jednak życie kwitło tu wiele wieków wcześniej. Świadczyć o tym mogą znajdujące się niedaleko średniowieczne cmentarzyska. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od bojarskiego rodu Szczytowiczów, do których wieś należała w 1520 r.

W XVIII wieku dobra te zakupił Jan Klemens Branicki, który ufundował tu cerkiew unicką, a także sprowadził posąg św. Jana Nepomucena dłuta Chrystiana Redlera. W latach 80. Branicki przekazał Szczyty szambelanowi jego dworu, podkomorzemu nadwornemu Janowi Węgierskiemu. W 1785 r. ufundował on stojącą po dzień dzisiejszy cerkiew pw. Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela. Przed swoją śmiercią Węgierski usynowił swego kuzyna, Antoniego Wiewiórskiego. Ród Wiewiórskich związany był ze Szczytami przez ponad 200 lat, aż do dnia dzisiejszego.

Na początku XX wieku Szczyty stały się siedzibą prężnych organizacji samopomocowych i oświatowych.

BE Аглад шляху прапануем пачаць з вёскі Шчыты-Дзенцялова. Знаходзіцца тут „Брама на шлях” – месца, дзе знойдзеце інфармацыю пра ідэю, канцэпцыю і маршрут шляху. У Шчытах-Дзенцялове ствараецца таксама Цэнтр адукацыі і прамоцыі беларускай кальтуры, мэтай якога будзе м.інш. папулярызацыя культуры і гісторыі абшараў, праз якія пралеглі першыя этапы Падляшскага культурніцкага шляху „Дрэва і сакрум”.

Шчыты варта наведаць таксама для іх цікавай гісторыі і архітэктуры.

Першыя звесткі аб вёсцы паходзяць з XVI ст., аднак жыццё тут квітнела нашмат стагоддзяў раней. Могуць пра тое сведчыць сярэднявечныя могілкі ў наваколлі. Назва вёскі выводзіцца праўдападобна ад баярскага роду Шчытовічаў, да якіх належала яна ў 1520 г.

У XVIII ст. маёмасць купіў Ян Клеменс Браніцкі, які ўстанавіў тут уніяцкую царкву, а таксама прывёз статую св. Яна Непамука, аўтарам якой быў Хрысціян Рэдлер. У 80-я гады Браніцкі перадаў Шчыты камергеру свайго двара, прыдворнаму падкамораму Яну Вянгерскаму. У 1785 г. устанавіў ён царкву Усячэння галавы св. Іаана Хрысціцеля, якая стаіць па сённяшні дзень. Перад смерцю Вянгерскі ўсынавіў свайго кузена Антонія Вавёрскага. Род Вавёрскіх быў звязаны са Шчытамі больш за 200 гадоў, аж па сённяшні дзень.

На пачатку XX стагоддзя Шчыты сталі сядзібай кааператыўных і асветных арганізацый, якія дзейнічалі вельмі дынамічна.

EN We advise you to start visiting the trail from the village Szczyty - Dzieciolowo. Here, you can find "the gate to the trail" - a place containing information about the concept and the route of our trail. Centre for Education and Promotion of Byelorussian Culture is also being created in the village, its purpose being popularization the culture and history of the lands on which the beginning of Podlaski Cultural Trail “Wood and the Sacred” is placed.

Szczyty are also worth visiting for their interesting history and architecture.

The first information about the village is from the 16th century, but the life bloomed here even few centuries earlier. Medieval necropolises placed not far away are a proof of that. The name of the place probably comes from the boyar family of Szczytowicze, who owned the village in the year 1520.

In the 18th century the place was bought by Jan Klemens Branicki, who funded an Orthodox Church and also imported a sculpture of St. Jan Niepomucen by Chrystian Redler. In the 80s Branicki gave Szczyty to the chamberlain of his court, podkomorzy Jan Wegierski. In 1785 he funded the Orthodox Church of The Beheading of Saint John the Baptist. Before his death, Wegierski adopted his cousin, Antoni Wiewiorski. Wieworscy family was connected to Szczyty for over 200 years, up to this day.

In the beginning of the 20th century Szczyty became a headquarters of educational and charitable organizations.

ORLA/ОРЛЯ

PL Orla jest jedną z miejscowości o najbogatszej historii na Podlasiu. W 1500 r. Aleksander Jagiellończyk nadał kniaziowi Jaśkowi Iwanowiczowi ziemię z prawem osadzenia miasta. Przywilej ten potwierdził Zygmunt Stary w 1507 r. i tę datę przyjmuje się jako datę powstania miasta Orli.

Ważną część społeczeństwa Orli stanowiła ludność żydowska. Pierwsza wzmianka o osiedleniu się Żydów w Orli pochodzi z 1634 roku. W XIX wieku Orla była postrzegana jako żydowskie centrum religijne i kulturowe regionu przede wszystkim dzięki wspaniałej XVIII-wiecznej synagodze.

Cennym zabytkiem w Orli jest cerkiew św. Michała, wzniesiona w 1797 r., po pożarze starej świątyni św. Symeona Słupnika. Na cmentarzu parafialnym znajduje się cerkiew św.św. Cyryla i Metodego z 1870 r.

BE Орля – гэта адна з мясцовасцяў Падляшша, якая мае вельмі багатую гісторыю. У 1500 годзе Аляксандр Ягелончык даў прывілей Яську Іванавічу залажыць горад. Гэты прывілей у 1507 г. пацьвердзіў Сігізмунд Стары, і менавіта гэты год прынята лічыць годам заснавання горада Орля.

Істотную частку грамадства Орлі складалі габрэі. Першы ўспамін пра габрэяў у Орлі датаваны 1634 годам.

Помнікам у Орлі з'яўляецца таксама царква святога Міхала, пабудаваная ў 1797 г. пасля пажару старога храма св. Семяона Стоўпніка. На прыхадскіх могілках знаходзіцца царква святых Кірыла і Мяфодзія, пабудаваная ў 1870 г.

EN The town has a very long and rich history. In 1500 king Aleksander Jagiellonczyk donated the land with the right to establish a town, to prince Jaśko Iwanowicz. The privilege was confirmed by king Zygmunt Stary in 1507 and the date is acknowledged to be the date of the town founding.

The Jewish community played an important role in town. The first notice of the settlement of the Jews in Orla comes from 1634. In the 19th century Orla was regarded as the centre of the Jewish culture and religion thanks to the great 18th century synagogue. The building has been preserved up to present and, despite its damaged interior, is the symbol of a highly prosperous and affluent Jewish society in Orla.

A monument of a great historic value is the Orthodox church of St. Michael, built in 1797 after the fire of an old temple of St. Symeon the Stylite. On the parish cemetery there is another Orthodox church of Sts. Ciryl and Methodius, built in 1870.

SPICZKI/СПІЧКІ

PL Spiczki należały do grona wsi mieszczańskich, a status jej mieszkańców był równy statusowi bielskich mieszczan. Oprócz Spiczek wokół Bielska znajdowało się 5 innych takich miejscowości: Augustowo, Widowo, Parcewo, Stryki oraz Szastały. Ich mieszkańcy nie podlegali obowiązkowi odrabiania pańszczyzny w folwarkach, a samorządy zorganizowane były na wzór mieszczański.

Powstanie wsi miejskich wokół Bielska datuje się na XVI w., kiedy z polecenia królowej Bony dokonano pomiary włócznej. W jej wyniku całe osadnictwo, znajdujące na wielkim obszarze ziem należących do miasta rozmieszczone zostało w sześciu wsiach. Spiczki były osadzone na 16 włókach urodzajnej ziemi.

BE Спічкі былі мяшчанскай вёскай. Статус жыхароў Спічак прыраўніваўся да статусу бельскіх мяшчан. Апрача Спічак вакол Бельска было яшчэ пяць такіх мясцовасцяў: Ягуштова, Відава, Парцава, Стрыкі і Шасталы. Жыхары гэтых вёсак былі звольнены з абавязку паншчыны ў фальварках, а вясковае самакіраванне стваралася на мяшчанскі ўзор.

З'яўленне мяшчанскіх вёсак вакол Бельска сягае XVI в., калі па ўказу каралевы Боны быў праведзены валочны памер, у выніку якога ўсе пасяленцы, якія пражывалі на вялікім абшары вакол горада, былі паселены ў шасці вёсках. Спічкі атрымалі 16 валокаў ураджайнай зямлі.

EN Spiczki belonged to a special kind of municipal villages, where the social status of inhabitants was equal to the status of Bielsk townsmen. Apart from Spiczki, there were 5 more villages of similar character surrounding Bielsk: Augustowo, Widowo, Parcewo, Stryki and Szastały. Their inhabitants were not subject to the duty of doing feudal service in granges, and their communities were organized in a similar way to those in towns.

The establishing of such municipal villages around Bielsk is dated back to the 16th century, when by orders of queen Bona a land survey was carried out. As a consequence, all settlement population, situated on a large area around the town, was arranged into six villages.

PARCEWO/ПАРЦАВА

PL Pierwszy opis wsi w obecnej lokalizacji pochodzi z lustracji z 1576 roku, w której nazywa się ona Piotrowem.

W centralnej części wsi znajduje się stary cmentarz z cerkwią pod wezwaniem św. Dymitra Sołuńskiego z 1878 r. Zbudowano ją z drewna na planie ośmioboku. Za wzorzec wzięto cerkiew Św. Trójcy z bielskiego cmentarza. Położona na cmentarnym pagórku, świątynia o doskonałych proporcjach, góruje nad zabudowaniami wsi.

Obiektami godnymi uwagi w Parcewie są drewniane domy z XIX i pocz. XX wieku, wiatrak oraz budynek szkoły, znajdujący się nieopodal cerkwi.

BE Першае апісанне вёскі ў гэтым месцы чытаем ў люстрацыі 1576 года, дзе яна называецца Пятровам.

У цэнтральнай частцы вёскі знаходзяцца старыя могілкі з царквой св. Дзьмітрыя Салунскага 1878 года пабудовы. Гэта драўляная царква, пастаўленая на плане васьмікутніка. Пабудаваная на ўзгорку святыня ўзвышаецца над усімі вясковымі будынкамі.

Аб'екты, на якія варта звярнуць увагу ў Парцаве, гэта драўляныя хаты з XIX і пачатку XX ст., ветраны млын і будынак школы, што стаіць непадалёк царквы.

EN First descriptions of the village on its present location originate from 1576 inspection, where it was called Piotrowo.

In the central part of the village an old cemetery with the Orthodox church of St. Demetrius of Sołuń (1878) is located. It was patterned on the Orthodox church of the Holy Trinity from Bielski cemetery and arranged on an octagonal plan.

Other remarkable objects in Parcewo are some wooden houses built in the 19th and the beginning of the 20th centuries, along with a wind-mill and an old school building located near the Orthodox church.

HRYNIEWICZE DUŻE/ ГРЫНЕВІЧЫ-ВЯЛІКІЯ

PL Najstarsze ślady osadnictwa z rejonu Hryniewicz pochodzą z epoki neolitu i są związane z piaszczystymi wydmami w miejscu, gdzie rzeka Biała wpada do Orlanki. Z Hryniewicz pochodził Ignacy Daniłowicz (1788-1845), profesor Uniwersytetu Wileńskiego, najwybitniejszy znawca prawa ruskiego i litewskiego, odkrywca i wydawca źródeł do dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Inną, znaną postacią związaną z Hryniewiczami jest Ignacy Hryniewicki. Jako student Uniwersytetu w Petersburgu dokonał zamachu na cara Aleksandra II (1882 r.).

BE Найстарэйшыя сляды засялення ў наваколлі Грыневіч дасягаюць перыяду неаліту. Яны звязаны з пясчанымі дзюнамі ў месцы, дзе рака Белая ўліваецца ў Арлянку. З Грыневіч паходзіць Ігнат Даніловіч (1788-1845), прафесар Віленскага універсітэта, выдатнейшы знаўца рускага і літоўскага права, адкрывальнік і выдавец крыніц па гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Другой, вядомай асобай, звязанай з Грыневічамі, з'яўляецца Ігнат Грыняціцкі, які, будучы студэнтам Пецярбургскага універсітэта, здзейсніў замах на цара Аляксандра II (1882 г.).

EN The oldest traces of human settlements in the Hryniewicze region dates back to the Neolithic epoch and are connected to the dunes situated in the place where the Biała river connects with Orlanka.

Ignacy Daniłowicz (1788-1845) came from Hryniewicze. He was a professor of the Vilnius University and one of the most distinguished maven of the Old Russian and Lithuanian laws, researcher and publisher of many sources about the history of the Grand Duchy of Lithuania. Another famous persona form Hryniewicze is Ignacy Hryniewicki. As a student of the University in Petersburg, he assassinated tsar Aleksander II in 1882.

PROJEKT „KRAINA JAHUSZTOWO"
ПРАЕКТ „КРАІНА ЯГУШТОВА"
JAHUSZTOWO LAND PROJECT

PL „Każda wieś to prawdziwy mały świat, mała ojczyzna. To malutka kraina ze swoją historią, kulturą, dialektem i dziedzictwem. Wszystkie te elementy można stracić bezpowrotnie, skazując je na zapomnienie, ale można je także pielęgnować, przywracać ludzkiej pamięci. My wybraliśmy to drugie. Wybraliśmy świadomość bogactwa własnej odrębnej kultury i języka, tradycji i historii. Staramy się zachować jak najwięcej z dziedzictwa naszych przodków, aby nie stracić części samych siebie. Zapraszamy do odwiedzenia naszej wsi, zapoznania się z naszą kulturą, historią, podaniami i bogactwem białoruskiej gwary oraz miejscowych mikrotoponimów. Chętnie podzielimy się z Wami tym, co udało nam się uchronić od zapomnienia".

Projekt zrealizowany był w 2005 r. przy współpracy Związku Młodzieży Białoruskiej, a finansowany przez Fundację Wspomagania Wsi. W ramach projektu na terenie wsi i okolic utworzono kulturalną ścieżkę edukacyjną z drogowskazami i tablicami, ukazującymi historię, kulturę i elementy gwary miejscowej białoruskiej ludności. Wydana została także broszura i uruchomiono stronę internetową www.jahusztowo.sonca.org.

BE „Кожная вёска – гэта малы свет, малая айчына. Гэта малая краіна са сваёй гісторыяй, культурай, гаворкай і спадчынай. Усе гэтыя элементы можна беспаваротна страціць, аддаючы іх забыццю, але ж можна іх даглядаць, вяртаць людской памяці. Мы вырашылі зрабіць гэтае другое. Мы выбралі свядомасць багацця нашай своеасаблівай культуры і мовы, традыцыі і гісторыі. Мы імкнемся захаваць, у як найбольшай ступені, спадчыну нашых продкаў, каб не страціць часткі самiх сябе. Запрашаем наведаць нашу вёску, пазнаёміцца з нашай культурай, гісторыяй, легендамі і багаццем беларускай гаворкі ды мясцовых мікратапонімаў. Мы ахвотна падзелімся з Вамі гэтым, што здолелі зберагчы ад забыцця".

Праект быў здзейснены ў 2005 годзе пры супрацоўніцтве Зьвязу беларускай моладзі і фінансавай падтрымцы Фонду дапамогі вёсцы. У рамках праекта на абшары вёскі і ваколіц быў створаны культурна-адукацыйны маршрут з паказальнікамі і інфармацыйнымі дошкамі, якія паказваюць гісторыю, культуру і элементы гаворкі мясцовага беларускага насельніцтва. Была таксама выдадзена брашура і створана вэб-старонка www.jahusztowo.sonca.org.

EN Every village is a small fatherland for its inhabitants. It is a small land saturated in history, culture, dialect and ancestry. All those things can be lost, doomed to be forsaken, but they can also be cultivated and preserved for human memory. Conscious of the value of our cultural and lingual differences, tradition and history we did our best to safe keep our ancestry for future generations but also not to lose a part of ourselves.

The educational and cultural project "Jahusztowa – forsaken world" was introduced in the year 2005 by the kids and gymnasium teenagers from the Byelorussian Club in Schools of Agustow. The idea was to research and preservation of microtoponyms (the names of small cultural areas), history and the Byelorussian dialect of the village Augustowo.

The website www.jahusztowo.sonca.org and informational leaflet "The land of Jahusztowo" were created as a part of the project. The history of Augustowo, map of micropotonyms, lots of unique photographs as well as a sample of Jahusztowo poetry can be found there. During the project we also placed informational signs in the area surrounding the village, containing local history and legends as well as road signs pointing to the most interesting places. We warmly invite everyone who would like to familiarize themselves with the riches of our small fatherland.

HAĆKI/ГАЦЬКІ

PL We wczesnym średniowieczu (VI-VII w. n.e.) Haćki były głównym grodem Ziemi Bielskiej. W okresie tym mieszkańcy kotliny haćkowskiej zajmowali się głównie metalurgią i tkactwem. Pozostałością po dawnym grodzie jest wzgórze kemowe znajdujące się za wsią. Z II poł. XIX w. pochodzą bezcenne pamiątki piśmiennictwa haćkowskiego – modlitewne inskrypcje, zapisane na kilku kamiennych krzyżach przydrożnych. Walory kulturowo-przyrodnicze wsi i okolic promuje miejscowe Towarzystwo „Haj”.

BE У раннім сярэднявеччы (VI-VII ст.) Гацькі былі галоўным умацаваным паселішчам Бельскай зямлі. У гэты перыяд жыхары гацькоўскай катлавіны ў асноўным займаліся металургіяй і ткацтвам. Ад даўняга паселішча застаўся камавы ўзгорак, распаложаны за вёскай. З II паловы XIX ст. захаваліся бясцэнныя помнікі гацькоўскай пісьменнасці — малітоўныя інскрыпцыі, запісаныя на некалькіх каменных прыдарожных крыжах. Культурна-прыродазнаўчыя каштоўнасці вёскі і ваколіц папулярызуе мясцовае Таварыства „Гай”.

EN In the early medieval ages (6th-7th century) Haćki was the main settlement of the Bielski Region. In that period the habitants of the Haćkowska Dell were mostly concerned with metallurgy and weaving. The remains of the old wooden castle are placed on the kame hill behind the village. From the second half of the 19th century come the priceless memorabilia of the local literature - prayer inscriptions carved on a few roadside stone crosses. The cultural and enviromental assets of the village and its surroundings are promoted by the "Haj" association.

RAJSK/РАЙСК

PL Na kartach dokumentów Rajsk pojawia się w 1576 r. W 1861 roku wieś stała się centrum rozległej gminy, obejmującej ponad 20 miejscowości. Po 1873 r. teren gminy przecięła linia kolejowa Brześć – Grajewo. 16 czerwca 1942 r. wieś została spacyfikowana przez hitlerowców. Rozstrzelano wówczas 149 osób, a ofiary pochowano w zbiorowej mogile. Pozostałych mieszkańców wysiedlono, wieś spalono a cerkiew rozebrano. Po wojnie mieszkańcy powrócili, by odbudować wieś. W końcu lat 60. XX w. przeniesiono tu z Poturzyna na Lubelszczyźnie zabytkową, drewnianą cerkiew.

BE На картах дакументаў Райск упершыню згадваецца ў 1576 годзе. У 1861 годзе стаў цэнтрам вялікай гміны, якая налічвала больш за 20 мясцовасцей. Пасля 1873 года тэрыторыю гміны перасякла чыгуначная лінія Брэст – Граева. 16 чэрвеня 1942 г. гітлераўскія карнікі спалілі вёску і расстралялі 149 яе жыхароў. Ахвяры пахавалі ў брацкай магіле. Астатніх жыхароў выселілі, а царкву разабралі. У канцы 1960-х гадоў у Райск была перанесена старадаўняя драўляная царква з вёскі Патужын на Люблілншчыне.

EN Rajsk appears on the cards of documents as late as in 1576. In 1861, the village became a centre of a vast commune, containing more than 20 settlements. After 1873, the Brześć-Grajewo railroad crossed the commune. On the 16th June 1942 the village was pacified by the Nazis. 149 people were executed and buried in a mass grave. The rest of the habitants were deported, buildings burned and the Orthodox church pulled down.

In the late sixties an antique wooden Orthodox church from Poturzyn (Lubelskie Voivodship) was transferred here.

PLUTYCZE/ПЛЮТЫЧЫ

PL W XVI w. po dokonaniu pomiary włócznej wieś stała się centrum wójtostwa. Wieś jest położona niedaleko miejsca, gdzie rzeka Orlanka wpada do Narwi. Z uwagi na doskonałe warunki lęgowe dla ptaków, utworzono tu rezerwat „Korpacz”. Znaną postacią, wywodzącą się z Plutycz jest światowej sławy biolog prof. Bazyli Czeczuga. W Plutyczach mieszkają liczni twórcy ludowi. Wiele domów ozdobionych jest drewnianymi ornamentami wycinanymi przez tutejszych gospodarzy.

BE У XVI ст. пасля валочнай памеры вёска стала цэнтрам войтаўства. Вёска распалoжана непадалёк месца, дзе рака Арлянка ўліваецца ў Нарву. Беручы пад увагу выдатныя ўмовы для гнездавання птушак, створаны тут запаведнік „Корпач”. Вядомым ураджэнцам Плютыч з'яўляецца сусветнавядомы біёлаг прафесар Васіль Чачуга. У Плютычах жыве шмат народных майстроў. У вёсцы многія дамы аздоблены драўлянымі арнаментамі, выразанымі самімі гаспадарамі.

EN After the rural measurements in the 16th century the village became the residence of a village-mayor. The village is situated near the place where the river Orlanka connects with Narew. During a perfect hatching environment, a "Korpacz" preserve was created here. A well-known figure born in the village is professor Bazyli Czeczuga, a famous biologist.

Numerous folk artists live in Plutycze. Many houses are decorated with wooden ornaments carved by hosts themselves.

WOJSZKI/ВОЙШКІ

PL Wieś była pierwotnie zlokalizowana nad rzeką Narwią w uroczysku Prystań, zwanym też Cerkwiskiem. Tu też znajdował się cmentarz i cerkiew. Świadczyły o tym znajdowane tu niegdyś kamienne płyty nagrobne. W XVIII w. we wsi funkcjonował browar. Prosperowała tu kuźnia oraz pięć wiatraków. W okresie okupacji hitlerowskiej rozstrzelanych zostało 7 mieszkańców wsi. Znajdująca się tu cerkiew św. Michała była kilkakrotnie rozbudowywana. Część ołtarzowa pochodzi z 1865 r. i początkowo była kaplicą, zbudowaną ku pamięci ofiar powstania styczniowego. Część środkową dobudowano dopiero w 1981 r.

Wiele ornamentów na chatach w Wojszkach wykonał Aleksy Ryżyński, który drewniane wzory tworzy już od 60-ciu lat.

BE Першапачаткова вёска была размешчана над ракой Нарвай ва ўрочышчы Прыстань, якое завуць таксама Цэрквішчам. Тут таксама знаходзіліся могілкі і царква. Сведчаць пра тое знаходжаныя тут калісьці каменныя надмагільныя пліты. У XVIII ст. працаваў тут бровар, а таксама кузня і пяць ветракоў. У час гітлераўскай акупацыі было расстраляных 7 жыхароў вёскі. Царква св. Міхаіла, якая знаходзіцца ў вёсцы, некалькі разоў разбудоўвалася. Алтарная частка паходзіць з 1865 г. і першапачаткова была капліцай у памяць ахвяр студзеньскага паўстання 1863-1864 гг. Сярэдняя частка была дабудавана толькі ў 1981 г.

Многія арнаменты на хатах у Войшках былі зробленыя рукамі Аляксея Рыжынскага, які ўжо больш як 60 гадоў вырабляе драўляныя ўзоры.

EN The village used to be situated on the banks of the Narew river, in the forest range of Prystań, also called Cerkiwsko. An Orthodox church and a cemetery was also placed here. A tombstones that used to be found on the spot give evidence to that.

In the 18th century a brewery functioned in the village. During the Nazi occupation, German troops executed 7 inhabitants.

The Orthodox church of St. Michael was extended multiple times. A part of the altar is from 1865 and used to be a shrine built in the memory of the January Uprising victims. Middle part was built in 1981.

Many of these decorations were created by Aleksy Ryżyński, who has been creating wooden ornaments for more than sixty years.

RYBOŁY/РЫБАЛЫ

PL Okolice wsi zasiedlone były już w epoce neolitu (6000 lat p.n.e.), a później w okresie wpływów rzymskich (III-IV w. n.e.). Z tego i późniejszego okresu pochodzą kurhany oraz wzniesienie o nazwie Swiataja Hora. Obecną lokalizację wieś otrzymała po pomiarze włócznej (XVI w.). Na pocz. XVIII w., starosta bielski J. K. Branicki założył w Rybołach folwark. Powstały zabudowania z dworem i oficynami. Nad strumieniem Diakowka założono sad oraz park. W 1737 r. J. K. Branicki uzyskał u króla przywilej na organizowanie targów w dobrach rybołowskich. Budynek szkoły wzniesiono w 1935 r. Obecnie jest siedzibą Muzeum Kultury Materialnej „Baćkauszczyna". Centrum życia duchowego wsi stanowiła cerkiew parafialna św.św. Kosmy i Damiana.

BE Ваколіцы вёскі былі заселены ўжо ў перыяд неаліту (6000 гадоў да н. э.), а пазней у перыяд уплываў Рымскай імперыі (III-IV ст. н. э.). Менавіта з гэтага і пазнейшага перыядаў паходзяць курганы і ўзгорак пад назвай Святая Гара. Цяперашняе распалажэнне вёскі гэта вынік валочнай памеры (XVI ст.). На пачатку XVIII ст. бельскі стараста Я. К. Браніцкі заснаваў у Рыбалах фальварак. Былі тут узведзены дворскія будынкі і флігелі. Над ручаём Дзякаўка былі створаны сад і парк. У 1737 г. Я. К. Браніцкі атрымаў ад караля прывілею на арганізацыю кірмашоў у рыбалаўскіх маёмасцях. Школа была пабудавана ў 1935 г. Цяпер у гэтым будынку знаходзіцца Музей матэрыяльнай культуры „Бацькаўшчына". Цэнтрам духоўнага жыцця вёскі была прыхадская царква св.св. Кузьмы і Дзям'яна.

EN The surroundings of the village were populated in the Neolithic epoch (6000 years BC) and later in the Roman period (3rd-4th century). From that and later periods are the barrows called "Swiataja Hora" ("Holy Mountain"). The present localisation was given during the 16th century measurements.

At the beggining of the 18th century, J. K. Branicki created a grange in Ryboły to uplift the failing economy. An orchard and a park were created here. In 1737 J. K. Branicki gained king's permission to organise fair on the village premises.

The school, built in 1935 Presently, the Museum of Material Culture "Baćkauszczyzna" is situated in the building. The religious life of the settlement was cantered around Orthodox church of St. Kosma and Damian.

KANIUKI/КАНЮКІ

PL Podstawowym zajęciem mieszkańców wsi od wieków było rybołówstwo, dlatego już od średniowiecza zobowiązani byli dostarczać ryby na potrzeby zamku w Bielsku. Mówi o tym pierwotna nazwa wsi - Rybołowy. W czasie pomiary włócznej (XVI w.) miejscowych rybaków uposażono w 4 włóki ziemi zwolnionej od podatków. W siedemnastowiecznych źródłach wieś występuje już jako Kaniuki. Wieś położona na gruntach słabej jakości w 1777 r. liczyła 30 domów. W XIX w. działał tu wiatrak Aleksandra Tomaszuka, istniała szkoła z 25 uczniami.

Aktualnie w Kaniukach mieszka kilkadziesiąt osób. Spośród nich znaną postacią jest rzeźbiarz ludowy Włodzimierz Naumiuk, znakomity gawędziarz i znawca miejscowych tradycji. We wsi znajduje się kaplica prawosławna św. Eliasza.

BE Асноўным заняткам жыхароў вёскі здаўна было рыбалоўства. Таму ўжо з сярэднявечча яны былі абавязаны дастаўляць рыбу на патрэбы Бельскага замка. Пацвярджае гэта першапачатковая назва вёскі — Рыбаловы. У часе валочнай памеры (XVI ст.) мясцовыя рыбаловы былі надзелены 4 валокамі зямлі звольненай з падаткаў. У крыніцах з XVII ст. вёска выступае ўжо пад назвай Канюкі. Вёска, распаложаная на няякаснай зямлі, у 1777 г. налічвала 30 дамоў. У XIX ст. працаваў тут вятрак Аляксандра Тамашука, існавала таксама школа з 25 вучнямі.

Цяпер у Канюках жыве некалькі дзесяткаў асобаў. Сярод іх вядомай постаццю з'яўляецца народны разьбяр Уладзімір Навумюк, вядомы апавядальнік і знаўца мясцовых традыцыяў. У вёсцы знаходзіцца праваслаўная капліца св. Ільы.

EN Since its beginnings, the people of Kaniuki were mostly fishermen and that is why in medieval times they were ordered to provide fish for the castle in Bielsk. Even the former name of the village was Rybołowy (Ospreys). During the measurements in the 16th century the fishermen were given 64 hectars of land, free from taxes.

In the 17th century sources the village is noted as Kaniuki. Situated on a soil of poor quality, in 1777 the village contained 30 houses. In the 19th century the windmill of Aleksander Tomaszuk functioned here, a school for 25 students was created.

Today, a few dozens of people live in Kaniuki. A famous person among them is Wlodzimierz Naumiuk, a great story-teller and a maven on the local tradition. In the village you can find the Orthodox chapel of St. Eliasz.

PUCHŁY/ПУХЛЫ

PL Pierwszym znanym właścicielem wsi był Tomasz Puchłowicz, w 1561 r. sprawujący funkcję wójta trościanickiego. Z 1578 r. pochodzi pierwsza wzmianka o cerkwi prawosławnej znajdującej się we wsi. Tradycja głosi, że w miejscu jej powstania mieszkał niegdyś człowiek cierpiący na opuchliznę. Mężczyzna został uzdrowiony, kiedy na drzewie lipowym objawiła się ikona Bogarodzicy. Od XVIII w. Puchły były znanym sanktuarium Matki Bożej. Znajdująca się tu cudowna ikona Opieki Bogarodzicy przyciągała rzesze pielgrzymów.

W 1845 w Puchłach było 14 domów. W tym czasie proboszczem cerkwi był o. Grzegorz Sosnowski, wybitny duchowny i działacz oświatowy. Dzięki jego wysiłkom, już w 1850 r. powstała tu pierwsza w okolicy szkoła elementarna. Przy cerkwi w Puchłach działała biblioteka, licząca 6 tys. oluminów.

BE Першым вядомым уладальнікам вёскі быў Тамаш Пухловіч, які ў 1561 г. выконваў абавязкі трасцяніцкага войта. У 1578 г. упершыню згадваецца праваслаўная царква ў вёсцы. Легенда кажа, што ў гэтым месцы калісьці жыў чалавек, які хварэў на пухліну. Ён быў аздароўлены, калі на ліпавым дрэве з'явілася ікона Багародзіцы. З XVIII ст. Пухлы сталі вядомым свяцілішчам Божай Маці. Цудатворная ікона Багародзіцы Апякункі, што знаходзіцца ў Пухлах, прыцягвала мноства паломнікаў.

У 1845 г. у Пухлах было 14 дамоў. У той час настаяцелем царквы быў а. Рыгор Сасноўскі, знакаміты святар і дзеяч на ніве асветы. Дзякуючы ягоным намаганням ужо ў 1850 г. тут з’явілася першая ў ваколіцы пачатковая школа. Пры царкве ў Пухлах дзейнічала бібліятэка, якая налічвала 6 тыс. асобнікаў кнігаў.

EN First known owner of the village was Tomasz Puchłowicz, in 1561 exercising the role of a village-mayor of Trościanice. The village Orthodox church is first mentioned in 1578. Legend says that a man was suffering from tumescence in the place were it now stands. He was cured when an icon of Virgin Mary appeared on a tree.

From XVIII century Puchły was a known sanctuary of Virgin Mary. The famous icon of Virign Mary's Tutelage is placed here, drawing many pilgrims.

In 1845 there were 14 houses in Puchły. At that time father Grzegorz Sosnowski, a remarkable man of God and a teacher, was the vicar of the parish. In 1850 he founded a first elementary school in the area. In Puchły, near the Orthodox church, there was also a library containing 6 thousand volumes.

TRZEŚCIANKA/ ТРАСЦЯНКА

PL Wieś wzmiankowana w dawnych dokumentach jako Trościanica, po pomiarze włócznej (XVI w.) rozciągnęła się wzdłuż drogi z Narwi do Zabłudowa. W dolinie Trościanicy (Rudni) już w średniowieczu istniał zakład metalurgiczny, bazujący na miejscowych pokładach rudy darniowej. Ukształtowany w XIX w. układ przestrzenny wsi zachował się do dziś. Domy po jednej stronie ulicy ustawione są tyłem (komorą, spiżarnią) do drogi, a po drugiej stronie – przodem (kuchnią i pokojami). Układ ten wynika z tego, iż spiżarnie lokowane były po północnej (chłodniejszej) stronie chaty dla ułatwienia przechowywania żywności.

Z 1676 r. pochodzą pierwsze wzmianki o cerkwi. W 1867 r. staraniem o. Grzegorza Sosnowskiego wzniesiono cerkiew św. Michała, piękny przykład architektury drewnianej.

BE Вёска, якая ў даўніх дакументах згадваецца пад назвай Трасцяніца, пасля валочнай памеры (XVI ст.) была распаложана ўздоўж дарогі з Нарвы ў Заблудаў. У даліне Трасцяніцы (Рудні) ужо ў сярэднявеччы існавала рудня – дробнае прадпрыемства металургіі жалеза, якое абапіралася на мясцовыя адклады балотнай руды (бурага жалязняку). Сфарміраваны ў XIX ст. прасторавы парадак вёскі захаваўся да сёння. Дамы з аднаго боку вуліцы стаяць задам (каморай, кладоўкай) да дарогі, а з другога боку – перадам (кухнай і пакоямі). Такая планіроўка вынікае з таго, што каморы былі размешчаны з паўночнай (больш халоднай) стараны хаты, для лепшага перахоўвання харчовых запасаў.

1676 г. датуюцца першыя згадкі аб царкве. У 1867 г. дзякуючы намаганням а. Рыгора Сасноўскага была ўзведзеная царква св. Міхала, выдатны прыклад драўлянай архітэктуры.

EN Village noted in the old documents as Trościanica, measured in the 16 century as spreading across the road from Narew to Zabłudów. In the Trościanica (Rudnia) valley existed a medieval metallurgy workshop, using the local bed of meadow ore.

The special configuration of the village, moulded in those times, remains today. Houses on one side of the street are placed with their backs (pantries) facing the road, on the other side - with their fronts (kitchens and rooms). This configuration stems from a rule stating that pantries should be build on the Northern (colder) part of the house to help keep the food fresh.

The first references to the Orthodox church are dated back to 1676. Thanks to father Grzegorz Sosnkowski, a new temple dedicated to St. Michał was erected in 1867. It is a beautiful example of wooden architecture.

NAREW/НАРВА

PL Już w średniowieczu w rejonie obecnej Narwi istniały grodziska bądź osady. Od XV wieku w okolicy tej miejscowości przez Narew przeprawiali się kupcy na szlaku Kraków-Wilno. Teren ten podlegał bezpośrednio zamkowi w Bielsku. W 1514 r. król Zygmunt Stary nadał dokument lokujący miasto na prawie chełmińskim. W 1529 r. Narew otrzymała magdeburskie prawa miejskie wraz z nowym uposażeniem w ziemię i opisaniem granic. W 1558 r. gościła tu królowa Bona, a w 1580 r. zatrzymał się Stefan Batory. Warto zobaczyć w Narwi dwa interesujące obiekty sakralne: cerkiew prawosławną wzniesioną w latach 1881-1885 oraz kościół rzymskokatolicki, który powstawał w latach 1738-1748 według projektu Jakuba Fontany.

BE Ужо ў сярэднявеччы ў ваколіцах сённяшняй Нарвы існавалі гарадзішчы або паселішчы. З XV ст. у ваколіцы гэтай мясцовасці, праз раку Нарву, перапраўляліся купцы па шляху Кракаў – Вільня. Тэрыторыя гэтая была падпарадкавана непасрэдна Бельскаму замку. У 1514 г. кароль Жыгімонт Стары надзяліў Нарву трымастамі валок зямлі і надаў гораду хэлмінскае права. У 1529 г. Нарва пераведзена была на магдэбургскае гарадское права разам з новым надзелам зямлі і апісаннем межаў. У 1558 г. гасцявала тут каралева Бона з каралеўнамі, а ў 1580 г. двойчы затрымаўся Стэфан Баторый. У Нарве варта пабачыць два цікавыя сакральныя будынкі: праваслаўную царкву, узведзеную ў 1881-1885 гг., і рымакаталіцкі касцёл, які быў пабудаваны ў 1738-1748 гг. паводле праекта Якуба Фантаны.

EN Human settlements existed in the region of Narew since the medieval times. Since the 15th century merchants crossed Narew near the village in order to follow the Kraków-Wilno trade route. The area was governed by the castle in Bielsk. In 1514 king Zygmunt Stary donated 480 hectares of land to Narew and granted a document placing the settlement under the Chełm's law. In 1529 Narew was given civic rights, along with additional lands and circumscription of borders. In 1558 queen Bona an her daughters were housed, in 1580 Stefan Batory visited twice. Nowadays in Narew one can see two notable sacral buildings: an Orthodox church raised in years 1881-1885. Inside are the venerated, ancient icons of Virgin Mary and St. Antoni Pieczerski. Roman Catholic church is also worth visiting. It was build betweend 1738 and 1748, probably designed by Jakub Fontana.

SKARYSZEWO/СКАРЫШЭВА

PL Wieś założona w XVIII w. na gruntach należących do miasta Narew. Ówcześnie funkcjonowała jako przedmieście. Skaryszewo wybudowano przy drodze prowadzącej do legendarnego, lecz nieistniejącego już grodziska Ratynek. Według archiwalnych spisów parafian w XVIII-XIX w. wieś zamieszkiwało 34 gospodarzy. W 1880 r. liczba ta zmniejszyła się już tylko do 22 gospodarzy. Nagły spadek liczby mieszkańców spowodowany był epidemiami cholery i tyfusu. Obecnie Skaryszewo zamieszkuje zaledwie 15 mieszkańców, głównie wyznania prawosławnego.

Zwiedzając okolicę warto odwiedzić Regionalną Izbę Białoruską „RUTA" – prywatne muzeum, w którym właściciel, Michał Filianowicz stworzył niezwykły zbiór związany z regionem pogranicza, a szczególnie z kulturą białoruską.

BE Вёска заснавана ў XVIII стагоддзі на землях, якія належалі гораду Нарва. У той час функцыянавала як прыгарад. Скарышэва было пабудаванае недалёка ад дарогі, вядучай да легендарнага, але цяпер не існуючага, гарадзішча Ратынак. Згодна з архіўнымі спісками прыхаджан у XVIII-XIX стагоддзі ў вёсцы пражывала 34 жыхароў. У 1880 годзе гэтая колькасць скарацілася да 22 гаспадароў. Раптоўнае зніжэнне колькасці насельніцтва было выклікана эпідэміяй халеры і тыфа. Сёння ў Скарышэве пражывае ўсяго 15 чалавек, у асноўным праваслаўныя.

Падчас наведвання ваколіцы варта наведаць Рэгіянальную беларускую ізбу "Рута" - прыватны музей, у якім яго ўласнік, Міхал Філяновіч, сабраў унікальную калекцыю экспанатаў звязаных з рэгіёнам памежжа, асабліва з беларускай культурай.

EN Founded in the 18th century on the grounds that belonged to the city Narew. It used to be its suburb. Skaryszewo was build along the road leading to the legendary, formerly gone, castle Ratynek. According to the archival lists of parishioners, 34 settlers lived in the village on the brink of the 18th century. In 1880 this number decreased to only 22. This sudden decrease was caused by the epidemics of cholera and typhus. Today Skaryszewo is inhabited by only 15 people, most of the Orthodox.

While visiting the region, it is worthwhile to visit The Regional Byelorussian Chamber "RUTA" - a private museum in which its owner, Michał Filianowicz, gathered a unique collection connected to the borderlands, especially the Byelorussian culture.

ŁOSINKA/ЛАСІНКА

PL Osadnictwo na terenach obecnie tworzących wieś rozwijało się bardzo powoli, gdyż do XVIII w. teren Łosinki porastały lasy Puszczy Bielskiej (Ladzkiej). Nowożytną wieś założono w 2 poł. XVIII w. nad rzeką Łosinicą, od której Łosinka przejęła swą nazwę. Była to wieś chłopów królewskich w leśnictwie bielskim, należąca do klucza w Trywieży.

W 1778 r. roku Izabela z Poniatowskich Branicka wydała akt fundacyjny na łosińską cerkiew św. apostoła Jakuba Alfeusza. Drewnianą cerkiew na planie sześciokąta wyposażono m.in. w kilka obrazów autorstwa Sylwestra de Mirysa, malarza nadwornego Branickich.

BE Каланізацыя на абшарах сённяшняй вёскі развівалася вельмі павольна, таму што да XVIII ст. тэрыторыю цяперашняй Ласінкі займалі лясы Бельскай (Лядскай) пушчы. Сучасная вёска была заснавана ў II палове XVIII ст. над ракою Ласініцай, ад якой Ласінка ўзяла сваю назву. Была гэта каралеўская вёска Бельскага лясніцтва, якая адміністрацыйна належала да ключа ў Трывежы.

У 1778 г. Ізабэла з Панятоўскіх Браніцкая выдала акт фундацыі ласінскай царквы св. апостала Якуба Алфеева. Драўляная, шасціграння ў плане царква была аснашчана некалькімі абразамі аўтарства Сільвестра дэ Мірыса – прыдворнага мастака Браніцкіх.

EN The settling process evolved very slowly, since up to the 18th century these lands were tied up by Bielska Primeval Forest. The modern village was founded in the second half of the 18th century on the banks of Łosinica river, after which the settlement was named. It was a village of the royal peasantry, belonging to the Bielskie forestry and Trywieża region.

In 1778, Izabela Poniatowska-Branicka published a founding act for the Orthodox church in Łosinka, dedicated to the St. disciple Jakub Alfeusz. A wooden Orthodox church build on a plan of a hexagon was endowed with several paintings by Sylwester de Mirys, the private painter of Branicki family.

PL Tereny Kuraszewa zaludnione były już we wczesnym średniowieczu. Świadczą o tym dwa duże kurhany z okresu wpływów rzymskich (IV-V w. n.e.), zwane „Zamczyskiem”. Kuraszewo nowożytne pojawia się w dokumentach z 1576 r. Wieś liczyła 60 włók gruntu, posiadała dwa młyny wodne i dwie karczmy piwne. W latach 1935-1937 w kuraszewskiej cerkwi służył o. Serafim Szachmuć, zaliczony do grona świętych Cerkwi Białoruskiej. Mieszkańcy wsi słynęli z wyrobu miodów. Wielu z nich do dziś zajmuje się pszczelarstwem.

BE Абшар Курашава быў заселены ўжо ў старажытныя часы. Сведчаннем гэтаму з'яўляюцца два вялікія курганы перыяду ўплываў Рымскай імперыі (IV-V ст. н. э.). Мясцовыя жыхары называюць іх „Замчышча”. Сучаснае Курашава паяўляецца ў гістарычных дакументах ад 1576 г. Вёска была распаложана на 60 валоках зямлі, знаходзіліся ў ёй два вадзяныя млыны і дзве піўныя корчмы. У 1935-1937 гадах у курашаўскай царкве служыў айцец Серафім Шахмуць, які зараз далучаны да ліку святых Беларускай Праваслаўнай Царквы. Жыхары вёскі славіліся вытворчасцю мёду. Шмат хто да сёння надалей займаецца пчалаводствам.

EN The premises of Kuraszewo were already inhabited in the early medieval period. Two large barrows, called "The Castle", from the Roman period (4th-5th century) are a proof of that.

The modern Kuraszewo appears in documents in 1576. The village meted 960 hectares, contained two water wheels and two beer inns. In the years 1935-1937 father Serafim Szachmuć served here. He is now considered as one of the holy figures of Byelarussian Orthodox Chruch.

The village is famous for its production of honey. Many inhabitants are bee-keepers and own up to few hundred beehives.

LENIEWO/ЛЯНЕВА

PL Położony nad rzeką Łoknicą folwark Leniewo, powstał zapewne w XV w. Nazwę zawdzięcza pierwszemu osadnikowi Żukowi Leniewiczowi. Od XVI do XVII w. majątek należał do ziemian Łoknickich. Dwór znajdował się w samej wsi, która podzielona była na dwie części – obszary stanowiące bezpośrednio tzw. ogrody i sady należące do dworu, oraz tereny zamieszkiwane przez chłopów. Najstarszy dom we wsi ma obecnie około 150 lat (znajduje się naprzeciwko domu nr 38). Przez wieś wiedzie trasa szlaku turystycznego Carski Hostineć.

BE Распаложаны над ракою Локніцай фальварак Лянева праўдападобна ўзнік у XV ст. Ягоная назва паходзіць ад прозвішча першага пасяленца — Жука Ляневіча. З XVI па XVII ст. маёнтак быў уласнасцю памешчыцкага роду Локніцкіх. Двор знаходзіўся ў самой вёсцы, якая была падзелена на дзве часткі — сады і агароды, якія непасрэдна належалі двару, ды землі, заселеныя сялянамі. Найстарэйшаму захаванаму ў вёсцы дому 150 гадоў (знаходзіцца ён насупраць дома № 38). Праз вёску вядзе турыстычны шлях Царскі гасцінец.

EN Situated on the banks of Łoknica river, and old Leniewo grange was supposedly built in the 15th century. Its name stems from the first settler, Żukow Leniewicz. Between the 16th and 17th century the property belonged to Łokniccy gentry. The manor was located in the village itself, which was split into two parts - one containing manor's gardens and orchards, the other inhabited by the peasants. The oldest house in the village is about 150years old (placed in front of the house No. 38).

The tourist route Carski Hostineć goes through the village.

RAKOWICZE/РАКАВІЧЫ

PL Wieś założono w połowie XVI w. Według jednej z wersji jej nazwa pochodzi od białoruskiego osadnika Raka.

Rakowicze leżały na trasie ważnego szlaku tzw. "Carskoho Hostincia" (Carskiego Szlaku) – drogi, którą przed wybudowaniem linii kolejowej podróżowali do Białowieży carowie. Trakt, wychodząc z Bielska, wiódł przez Widowo, Ogrodniki, Użyki, a także przez Rakowicze.

W Rakowiczach znajduje się kamienna kapliczka z ikoną Matki Boskiej powstała w 1925 roku. Według relacji mieszkańców, fundator kapliczki wybudował ją sam, zaś ikonę Bogurodzicy przywiózł z sanktuarium w Poczajowie na Ukrainie.

BE Вёска была заснавана ў сярэдзіне XVI ст. Адна з версій паходжання назвы гаворыць пра беларускага пасяленца па прозвішчы Рак.

Ракавічы знаходзіліся пры "Царскім Гасцінцы" – дарозе, па якой перад пабудовай чыгункі цары ездзілі ў Белавежу. Тракт пачынаўся ў Бельску, вёў праз Відава, Агароднікі, Вужыкі, а таксама праз Ракавічы.

У Ракавічах месціцца каменная каплічка з іконай Божай Маці, пабудаваная ў 1925 годзе. Згодна з расказамі жыхароў, фундатар каплічкі пабудаваў яе ўласнаручна, а ікону Багародзіцы прывёз з Пачаеўскага манастыра на Украіне.

EN The village was founded in the middle of the 16th century. According to one of the versions its name comes from a Belarusian settler named Rak (crayfish).

The village is located at an important route named “Carski Hostinec” (the Tsar’s route), the road the Russian tsars had been travelling to Białowieża before the railway track was built.

There is a stone chapel with the holy Icon of Virgin Mary, built in 1925. According to the inhabitants, the chapel’s founder built it himself and brought the holy icon of the Mother of God from the Poczajev Sanctuary in Ukraine.

ZBUCZ/ЗБУЧ

PL Pierwszy znany opis wsi Zbucz pochodzi z 1556 roku. Według ustnych przekazów mieszkańców Zbucza nazwa ich wsi wywodzi się od nazwiska Zbucki, który był jednym z trzech gospodarzy zamieszkujących te tereny. Druga wersja mówi, że „Zbucz” to inaczej „bucz”. W okolicach wsi miały się znajdować duże połacie buczyny.

BE Першае вядомае апісанне вёскі датуецца 1556 годам. Вусныя аповеды жыхароў Збуча говараць, што назва вёскі ўзялася ад прозвішча Збуцкі, аднаго з трох гаспадароў, пражываўшых на гэтай зямлі. Паводле другой версіі “Збуч” – гэта іначай “буч”. У ваколіцах вёскі было шмат букавых гаяў.

EN The first known description of the village dates back to 1556. According to the spoken transmission of the inhabitants of Zbucz, the name of the village comes from the surname Zbucki, who was one of the farmers inhabiting the area. The other version claims that Zbucz comes from “bucz”, as there was a beech forest in the vicinity of the village.

MORZE/МОРА

PL Wieś powstała podczas pomiary włócznej przeprowadzonej na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XVI wieku. W odróżnieniu od sąsiednich Krywiatycz, które należały do prywatnej włości orlańskiej, Morze wchodziło w skład dóbr królewskich. Nieopodal Morza, przy drodze do Starego Kornina, znajduje się cmentarz z cerkwią p.w. św. Tekli. Obecny budynek wzniesiono tuż po wojnie, w latach czterdziestych. We wsi zachowało się kilka interesujących domów drewnianych z XIX wieku.

BE Вёска была заснавана падчас валочнай памеры, праведзенай ў шасцідзесятых-сямідзесятых гадах XVI века. У адрозненне ад суседніх Крывятыч, якія належалі да Арлянскіх уладанняў, Мора ўваходзіла ў склад каралеўскай маёмасці.

Непадалёк Мора, ля дарогі на Стары Корнін, знаходзіцца царква св. Тэклі. Сённяшні будынак быў пастаўлены адразу пасля вайны, у саракавых гадах мінулага стагоддзя. У вёсцы захаваліся некалькі цікавых драўляных пабудоў з XIX стагоддзя.

EN The village emerged during the land survey carried out at the turn of 60s and 70s of the 16th century. Unlike the nearby village of Krywiatycze that belonged to private Orlańska Estate, Morze was part of the crown land.

Near the village, there is a cemetery with the Orthodox church of St. Thecla, built in 1810, then burnt during World War II by the Soviet Army. The building of the temple in its present shape was rebuilt soon after the war, in the 40s. In the village, there are several attractive, well preserved examples of the 19th century wooden architecture.

STARY KORNIN / СТАРЫ КОРНІН

PL Wieś powstała przed 1570 r. Według relacji mieszkańców, pierwotnie wieś znajdowała się w innym miejscu, gdzie dziś znajduje się pole zwane Kornianka.

Do początków XX w. Stary Kornin był znany jako cel pielgrzymek wiernych chcących doznać łaski od cudownej ikony Matki Bożej, która objawiła się tu w 1709 roku. W 1915 roku, w czasie tzw. "bieżaństwa" ikonę wywieziono w głąb Rosji, skąd nigdy nie powróciła. Pamięć o ikonie i cudach przez nią dokonanych zachowały się w pamięci mieszkańców po dzień dzisiejszy.

BE Вёска была заснавана перад 1570 годам. Згодна з аповедамі жыхароў, першапачаткова вёска месцілася ў іншым месцы, дзе зараз знаходзіцца поле з назвай Карнянка.

Да пачатку XX ст. Стары Корнін быў мэтай паломніцтваў вернікаў, якія хацелі пакланіцца цудатворнай іконе Маці Божай, што аб'явілася тут у 1709 г. У 1915 г., падчас гэтак званага "бежанства", ікону вывезлі ў глыб Расіі, адкуль яна ніколі не вярнулася. Памяць пра ікону і пра цуды, здзейсненыя ёю, захаваліся да сёння.

EN The village came into being before 1570. According to the inhabitants, the village was originally located in another place, where nowadays there is a field called “Kornianka”.

Before the beginning of the 20th century Stary Kornin was known to be the pilgrimage destination to the Miraculous Icon of God’s Mother, which was revealed there in 1709. In 1915, during the exodus period ("bieżaństwa") the icon was taken with the refugees far into Russia, from where it never came back. The recollection of the icon and its miracles has been preserved among the villagers up to these days.

KORYCISKA/КАРЫЦІСКІ

PL Wieś powstała około 1570 roku pod nazwą Koryciszcza. Mieszkańcy wsi jej nazwę tłumaczą tym, że znajduje się ona nieopodal koryta starej rzeki. Inne wyjaśnienia mówią, iż ziemie Korycisk leżą w widłach dwóch koryt rzecznych. W Koryciskach warto obejrzeć wiatrak, a także krzyże, które znajdują się na końcu wsi przy wyjeździe w stronę Starego Kornina.

BE Вёска была створана каля 1570 году пад назовам Корыцішча. Жыхары вёскі тлумачаць назву сваёй мясцовасці тым, што знаходзіцца яна непадалёк ад рэчышча (карыта старой ракі). Другое тлумачэнне – гэта месцазнаходжанне вёскі паміж рэчышчамі (карытамі) двух рэк. У Карыцісках варта паглядзець ветраны млын і крыжы, якія стаць напрыканцы вёскі пры выездзе ў напрамку Старога Корніна.

EN The village came into being around the year 1570 as “Koryciszcza”. The inhabitants of the village associate its name with its location near an old river bed (in Polish a river bed is “koryto”). According to other explanations, the land of Koryciska is located between two river beds, and that is where its name comes from.

In Koryciska, apart from the old windmill, there are some interesting roadside crosses situated at the end of the village.

DUBICZE CERKIEWNE/ ДУБІЧЫ ЦАРКОЎНЫЯ

PL Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z roku 1553, w którym to Zygmunt August wydał przywilej na budowę cerkwi w tej miejscowości.

Oprócz świątyni warto tu zobaczyć Izbę Kultury Ludowej i Tradycji Pożarnictwa, która znajduje się w budynku starej szkoły z początku XX w., cmentarz parafialny, a także stare drewniane chaty (np. ta znajdująca się przy ul. Głównej 34). Ciekawym i oryginalnym obiektem w Dubiczach Cerkiewnych jest także pomnik poświęcony pamięci Żołnierzy Armii Radzieckiej znajdujący się przy ul. Parkowej.

BE Першая згадка пра вёску датуецца 1553 годам, калі Сігізмунт Аўгуст выдаў прывілей на пабудову царквы ў гэтай мясцовасці.

Апрача царквы варта наведаць Музей народнай культуры і пажарнай традыцыі, які месціцца ў будынку старой школы з пачатку XX стагоддзя, прыхадскія могілкі, а таксама старыя драўляныя хаты (напрыклад, тая, якая месціцца па вул. Галоўнай, 34). Цікавым і арыгінальным аб'ектам з'яўляецца помнік, пастаўлены ў памяць жаўнераў Савецкай Арміі, які знаходзіцца пры Паркавай вуліцы.

EN The first mention of the village originates from 1553, when the Orthodox temple received its charter from king Zygmunt August (Sigismund Augustus).

Apart from the temple, there is also The Chamber of the Folk Culture and Tradition of Fire-fighting, located in the building of an old school from the beginning of the 20th century; a parish cemetery and some old wooden cottages (e.g. the thatched cottage at 34 Główna Street) that are really worth seeing. Another interesting and quite original object is the monument in honour of the Soldiers of the Soviet Army in Parkowa Street.

PL Pierwotnie miejscowość nazywała się Rudołty. Nazwa ta może się wywodzić od rudy darniowej występującej kiedyś w dużych ilościach w okolicach rzeki Orlanki, która przepływa nieopodal wsi, bądź też od imienia założyciela wsi – Rudołta.

Mieszkańcy Redut znani byli w okolicy z umiejętności łowienia raków w rzece Orlance. Właśnie dlatego przez mieszkańców sąsiednich wsi byli określani jako "racznyki" bądź "rakówci". Byli też wyspecjalizowanymi rzemieślnikami w dziedzinie wytwarzania bron drewnianych, które sprzedawali na podlaskich rynkach.

BE Спачатку мясцовасць называлася Рудолты. Назва магла быць звязанай з дзёрнавай рудой, якой некалі было шмат у ваколіцах ракі Арлянкі, што працякае непадалёк вёскі, або ад імя заснавальніка вёскі – Рудолта.

Жыхары Рудутаў славіліся ўменнем лавіць ракаў у Арлянцы. Менавіта таму жыхары суседніх вёсак называлі іх “рачнікі” або “ракувці”. Былі яны таксама адмыслоўцамі ў вырабе драўляных баронаў, якія прадавалі на падляшскіх базарах.

EN Initially the village was called Rudołty. The name could derive from turf ore, occurred in large quantities by the River Orlanka near the village, or from the founder’s name – Rudołta.

The inhabitants of Reduty were renowned for their skills of catching crayfish in the River Orlanka. That is why they were called by the inhabitants of neighbouring villages as “racznyki” or “rakówci”. They were skilled craftsmen manufacturing wooden harrows, widely sold on the local market, as well as woven baskets, jugs, plates and other decorative things. Up to these days the inhabitants of Reduty have been famous for their handicraft.

KOSZELE/КАШАЛІ

PL Pierwsza wzmianka o Koszelach pochodzi z aktu nadania praw magdeburskich miastu Bielsk z 1495 roku. Wieś jest zatem starsza niż pobliska Orla. Początkowo Koszele zamieszkiwali bojarzy, do których obowiązków należał nadzór nad fragmentem traktu z Bielska do Kamieńca Litewskiego pomiędzy Redutami i Wólką oraz roznoszenie poczty.

Mieszkańcy Koszel zajmowali się wyplataniem koszy czy też wykonywaniem plecionek ze słomy i wikliny.

BE Першы ўспамін пра Кашалі знойдзем у Акце прызнання майдэборскага права гораду Бельск у 1495 г. Такім чынам вёска старэйшая ад блізлежачай Орлі. Спачатку ў Кашалях жылі баяры, абавязкам якіх быў надзор за фрагментам тракта Бельск - Камянец паміж Рэдутамі і Вулькай, а таксама абавязкі лістаношаў.

Жыхары Кашалёў займаліся пляценнем кошыкаў, а таксама рабілі пляцёнкі з саломы і лазы.

EN The first mention about the village of Koszele comes from the act of bestowal of the Magdeburg rights to the town of Bielsk in 1495. From its early beginnings Koszele was partly inhabited by the boyars, whose duty was to supervise a part of the route from Bielsk to Kamieniec Litewski between the villages of Reduty and Wólka, and also to deliver the post.

The life of the peasants of Koszele was strictly connected with the manor in Orla, as they did their duty of feudal service in the grange, besides numerous obligations towards the manor. The inhabitants of Koszele were known for straw weaving and wicker work.

PL

Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach
ul. Leśna 13, 17-100 Bielsk Podlaski (Studziwody)
tel. 085 730 77 35 (zwiedzanie po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym)

Regionalna Izba Białoruska w Skaryszewie
Izba Regionalna połączona jest z gospodarstwem agroturystycznym Michała Filianowicza, gdzie zgromadzone zostały różne przedmioty codziennego użytku, stosowane dawniej na terenach zamieszkanych przez ludność białoruską. Kolekcję wzbogacają przedmioty kultu religijnego, stroje ludowe, narzędzia związane z kowalstwem, pszczelarstwem i rybołówstwem.
Skaryszewo 29, 17-210 Narew
tel. 085 681 62 76
Izba czynna codziennie w godz. 8.00–17.00.

Muzeum Kultury Materialnej „Baćkauszczyna" w Rybołach
W muzeum znajduje się bogata ekspozycja zbiorów etnograficznych (ponad 600 eksponatów)
Ryboły 104, 16-064 Ryboły
tel. 085 717 87 33 (zwiedzanie po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym z kancelarią parafii)

Izba Kultury i Tradycji OSP w Dubiczach Cerkiewnych
Izba Kultury i Tradycji OSP oferuje warsztaty rękodzieła ludowego, hafciarstwa i pisankarstwa dla przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i grup turystycznych.
zwiedzanie izby:
w miesiącach : lipiec–sierpień w godz. 11.00–15.00
w pozostałych miesiącach: w godz. 11.00–15.00
(po wcześniejszym uzgodnieniu)
Organizacja warsztatów po uprzednim uzgodnieniu z Gminnym Ośrodkiem Kultury Sportu i Rekreacji:
ul. Główna 67, 17-204 Dubicze Cerkiewne
lub tel. 085 682 79 81

Izba pamięci w Rajsku
Izba poświęcona szczególnie pamięci 147 pomordowanych przez hitlerowców mieszkańców wsi. Zgromadzone eksponaty rekonstruują tragiczne wydarzenia z 1942 roku.

Muzeum Ratusz w Bielsku Podlaskim
zwiedzanie:
codziennie w godz. 10.00–17.00 (oprócz poniedziałków i dni poświątecznych)
czwartek: wstęp wolny
ul. Mickiewicza 45, 17-100 Bielsk Podlaski
tel. 085 730 22 44

Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce
zwiedzanie:
wtorek – piątek: 8.00–15.00;
sobota – niedziela: 12.00–16.00
ul. 3 Maja 42, 17-200 Hajnówka, tel. 085 682 28 89

EN

The Museum of Small Fatherland in Studziwody
Leśna 13, 17-100 Bielsk Podlaski (Studziwody)
Tel. 085 730 77 35 (visits only after previous telephone consultation)

Regional Byelorussian Chamber in Skaryszewo
The Regional Chamber is connected to the agro touristic farm Michal Filianowicz, where various everyday tools and utensils used by the old Byelorussian inhabitants are displayed. The collection also contains items of religious cult, folk costumes, smithing, beekeeping and fishing tools.
Skaryszewo 29, 17-210 Narew, Tel. 085 681 62 76
Chamber opening hours:. 8.00 am - 5.00 pm

The Museum of Material Culture „Backauszczyna" in Ryboly
The museum contains the rich exposition of ethnographic artifacts (over 600 items)
Ryboły 104, 16-064 Ryboły

The Chamber of Culture and Tradition OSP in Dubicze Cerkiewne
The Chamber offers workshops devoted to folk manufacturing, weaving and creating Easter eggs for kindergartens, primary schools, gymnasiums and tourist groups.
Opening hours:
July-August: 11am - 3pm
Remaining months: 11am – 3pm (after previous consultation)
Workshops are organized after previous agreement with the Local Sports and Recreation Centre:
Główna 67, 17-204 Dubicze Cerkiewne
Tel. 085 682 79 81

Chamber of Remembering in Rajsk
The chamber is devoted to the memory of 147 people murdered by Nazi troops in the village.
The exposition aims at reconstructing the tragic events of the year 1942.

City Hall Museum in Bielsk Podlaski
Visiting hours:
Every day 10am – 5pm (except Mondays and Holidays)
Thursday: free entrance
Mickiewicza 45, 17-100 Bielsk Podlaski
Tel. 085 730 22 44

Museum and Centre of Byelorussian Culture in Hajnowka
Visiting hours:
Tuesday-Friday 8am – 3pm
Saturday-Sunday 12am – 4pm
3 Maja 42, 17-200 Hajnowka, Tel. 085 682 28 89

CYKLICZNE IMPREZY NA SZLAKU
ЦЫКЛІЧНЫЯ МЕРАПРЫЕМСТВЫ НА ШЛЯХУ

PL

Gmina Dubicze Cerkiewne

- Gminne zawody sportowo-pożarnicze, Ośrodek Wypoczynkowy Bachmaty – maj.
- Kwietny Bieg – maj.
- Indywidualne Mistrzostwa Województwa Podlaskiego w Warcabach 100–polowych, GOKSiR – czerwiec.
- „Na Iwana na Kupała”, Ośrodek Wypoczynkowy Bachmaty /zalew/ – pierwsza sobota po 12 lipca.
- Turniej piłki nożnej służb mundurowych – drugi piątek września.

Gmina Czyże:

- Prezentacja dorobku amatorskiego ruchu artystycznego–maj – czerwiec.
- Białoruski Festyn Ludowy „Kupalinka”, Leniewo – czerwiec.
- Festyn Archeologiczny, Zbucz – wrzesień.
- „Jesienne Spotkania z Folklorem” – październik – listopad.

Gmina Orla:

- Zapusty w Malinnikach – przed rozpoczęciem Wielkiego Postu
- „Spasauskija Zapusty”, Krywiatycze – początek sierpnia.
- Białoruski Festyn Ludowy „Orlańskie Spotkania”, Orla – koniec sierpnia.

Gmina Bielsk Podlaski:

- Gminne zawody sportowo-pożarnicze połączone z białoruskim festynem ludowym – czerwiec

BE

Гміна Дубічы Царкоўныя:

- Гмінныя спартыўна-пажарныя спаборніцтвы, Асяродак Адпачынку Бахматы – травень.
- Кветны бег – травень.
- Індывідуальныя спаборніцтвы Падляшскага ваяводства ў шашках на 100 палёў, ГАКСіР – чэрвень.
- „На Івана на Купала”, Асяродак Адпачынку Бахматы /вадасховішча/ – першая субота пасля 12 ліпеня.
- Футбольны турнір для форменных службаў – другая пятніца верасня.

Гміна Чыжы:

- Прэзентацыя дасягненняў самадзейнага мастацтва – травень – чэрвень.
- Беларускі народны фэст „Купалінка”, Ленева – чэрвень.
- Археалагічны фэст, Збуч – верасень.
- „Восеньскія сустрэчы з фальклорам” – кастрычнік - лістапад.

Гміна Орля:

- Запусты ў Малінніках – перад пачаткам Вялікага Паста
- „Спасаўскія запусты”, Крывятычы – пачатак жніўня.
- Беларускі народны фэст „Арлянскія сустрэчы”, Орля – канец жніўня.

Гміна Бельск Падляшскі:

- Гмінныя спартыўна-пажарныя спабор-ніцтвы, спалучаныя з беларускім народным фэстам – чэрвень

PL

Carski Hostineć

Droga, którą przez Bielsk do Białowieży podróżowali rosyjscy carowie, książęta, arystokraci. Pierwotnie wiódł przez Widowo, Ogrodniki, Użyki i, omijając Krzywą i Łoknicę, podążał w kierunku puszczy. Szlak turystyczny „Carski Hostineć" powstał w 2005 roku ramach projektu „Odnawiamy carski szlak". Trasa wytyczona została na podstawie badań terenowych przeprowadzonych przez młodych uczestników przedsięwzięcia. Nie wszystkie wsie znajdujące się na szlaku należały do głównej trasy Carskiego Hostincia. Trzeba jednak wiedzieć, iż podróżni jadąc do Białowieży, nie zawsze wybierali tą samą drogę. O kształcie szlaku zadecydował także fakt, iż nie wszystkie fragmenty dawnego Carskiego Hostincia zachowały się do dziś. Część z nich jest zupełnie nie do przejścia, na innych rozciągają się pola.

Szlak Prawosławnych Świątyń

Szlak promuje kulturę prawosławia na Północnym Podlasiu – zabytkowe, w znacznej części drewniane cerkwie i inne obiekty kultu: kapliczki, krzyże wotywne itp. W swym przebiegu prezentuje m. in. różnorodne w stylu i wieku świątynie województwa podlaskiego.

Kraina Otwartych Okiennic

Szlak turystyczny, w którego skład wchodzą wsie: Trześcianka, Soce i Puchły, stworzony został z zamiarem ocalenia dawnego budownictwa drewnianego i zdobnictwa. Specyfiką zabudowań tego obszaru jest bogata dekoracja snycerska w formie nad- i podokienników, okiennic, wiatrownic, narożników, a także dekoracyjnego zdobienia elewacji i szczytów. Ornamentyka ta niespotykana w innych regionach Polski nawiązuje do zdobnictwa stosowanego w ruskim budownictwie ludowym.

EN

Carski Hostineć

Road taken by Russian tsars, dukes and aristocrats, when they were traveling from Bielsk to Białowieża. It originally led through Widowo, Ogrodniki, Użyki, bypassed Krzywa and Łoknica, and followed in direction of the forest.

„Carski Hostineć" touristic route came into being in frames of „We renew the tsar's route" project.

The route was traced on the basis of field investigations conducted by young participants of project. Not all villages on our route belonged to the main route of „Carski Hostineć". However it should be known, that travelers going to Białowieża, haven't always chosen the same road. Fact, that not all fragments of former „Carski Hostineć" are kept to this day, also decided about the shape of route. Parts of it is completely not passable, other parts are just fields now.

The Trail of Orthodox Temples

This trail promotes Orthodox culture of the Northern Podlasie - ancient, often wooden Orthodox churches and other places of cult: shrines, votive crosses, etc. It presents different styles and ages of the temples that stand in Podlaskie region.

The Land of Open Windows

Tourist trail that includes the villages of Trzescianka, Soce and Puchly; created to preserve the ancient wooden structures and ornaments. The characteristic feature of this region is the rich decoration called "snycerska" in the form of window frames, corners and elevation and roof ornaments. This sort of ornaments does not appear in other regions of Poland and is connected with the style of Russian folk architecture.

ROZWÓJ OSADNICTWA I FORM ZAGRÓD

PL

Wsie na obszarze powiatów bielskiego i hajnowskiego zostały ukształtowane w XVI wieku w wyniku tzw. pomiary włócznej. Celem tej reformy było uporządkowanie gospodarki gruntami w dobrach królewskich, połączone z wprowadzeniem jednolitego układu zabudowy wsi, który został określony jako szeregówka. Pomiara włóczna była przeprowadzona na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego głównie za sprawą królowej Bony, a następnie Zygmunta Augusta. W 1557 roku wydano ustawę nakazującą dokonanie pomiaru całości królewszczyzn. Podstawową jednostką pomiaru była włóka (stąd nazwa całej reformy) o powierzchni odpowiadającej około 21-22 ha. Jednym z istotniejszych punktów reformy było powszechne wprowadzenie gospodarki ziemią opartej o system trójpolówki zbiorowej, który przetrwał w okolicach Hajnówki i Narwi nawet do II połowy XX wieku. Grunty należące do wszystkich mieszkańców w każdej wsi zostały podzielone na trzy niwy, a te z kolei na mniejsze rezy należące już bezpośrednio do poszczególnych gospodarzy. Rezy miały kształt długich i dość wąskich pasów ziemi. Wprowadzono jednolity system uprawy roli opierający się na corocznej zmianie gatunków zasiewanych roślin na poszczególnych niwach. Pomiara włóczna uregulowała także wiele innych dziedzin gospodarowania, przykładowo można tu wymienić określenie zasad korzystania z lasów i wód (serwituty), czy też wprowadzenie nowych przepisów dotyczących zabudowy wsi. Zabudowania wsi lokowano na tzw. rezie siedzibnej, której osią była przechodząca przez wieś droga. Stanowiła ona granicę poszczególnych zagród, których drugi kraniec wyznaczała droga zagumienna. Same zagrody miały kształt wydłużonego prostokąta o przeciętnej długości około 200 metrów i szerokości od 12 do 25 metrów. We wsiach szeregówkach domy sytuowano szczytami do drogi w jednakowej odległości od siebie. Przy drodze zagumiennej były budowane stodoły, przy czym orientowano je zazwyczaj prostopadle w stosunku do kalenicy domu. Inne typowe zabudowania zagrody, to spichlerze i piwnice. W spichlerzach magazynowano zboże, natomiast w piwnicach przechowywano ziemiopłody, owoce i inne produkty spożywcze.

Kolejne stulecia, jakie upłynęły od czasu wprowadzenia reformy włócznej przyniosły pewne modyfikacje tego systemu, lecz w wielu wsiach w okolicach Bielska Podlaskiego i Hajnówki jest on czytelny do dzisiaj. Współcześnie przy lokalizacji budynków mieszkalnych nie zwraca się już zupełnie uwagi na ten dawny schemat zabudowy, odchodząc całkowicie tym samym od dawnej zwartości i regularności tradycyjnego układu wiejskiej zabudowy.

Opisując formy zagród warto poświęcić kilka słów na temat ich ogrodzeń. Niegdyś były one wykonywane z drewna, podobnie jak same zabudowania, co stwarzało wrażenie wewnętrznej harmonii. Najczęściej spotykane typy dawnych ogrodzeń, to żerdziowe oraz sztachetowe. Współcześnie coraz częściej używa się stalowych słupków z siatką lub, co gorsza, gotowych betonowych prefabrykatów niszczących wizerunek zagrody wraz z całym przyległym otoczeniem.

Artur Gaweł

Развіццё каланізацыі і форм сядзібнай забудовы

Вёскі на тэрыторыі Бельскага і Гайнаўскага паветаў былі сфарміраваныя ў XVI ст. У выніку гэтак званага валочнага памеру (межавання зямлі). Мэтай гэтай рэформы было ўпарадкаванне гаспадарання зямлёй ў каралеўскай маёмасці спалучанае з увядзеннем аднароднай формы забудавання вёсак, якая была акрэслена тэрмінам “шарагоўка” (“радкоўка”). Межаванне зямлі было праведзена на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага па загаду каралевы Боны. Гэтую ж рэформу прадоўжыў Сігізмунт Аўгуст. У 1557 г. быў выдадзены указ аб поўным памеры (межаванні) усіх каралеўскіх земляў. Асноўнай адзінкай памеру была валока (адсюль і назва рэформы), велічыня якой была каля 21–22 га. Адным з галоўных пунктаў рэформы было ўвядзенне поўнага гаспадарання зямлёй, аснаванае на сістэме супольнага трохполля, якая яшчэ ў другой палове XX ст. захавалася ў ваколіцах Гайнаўкі і Нарвы. Землі, якія належалі жыхарам цэлай вёскі, былі падзелены на тры нівы, якія ў сваю чаргу дзяліліся на меншыя рэзы, якія ўжо былі ўласнасцю асобных гаспадароў. Рэзы мелі форму доўгіх вузкіх палосаў зямлі. Адначасна была ўведзена аднародная сістэма апрацоўкі раллі, дзе штогод змяняліся віды засеваў на асобных нівах. Межаванне рэгуліравала і іншыя галіны гаспадарання – акрэсліла прынцып карыстання лясамі і водамі (сервітуты), увяло новыя правілы забудовы вёсак. Будынкі ў мясцовасцях ставіліся адносна восі – дарогі, якая праходзіла праз вёску. Другой мяжой панадвока была дарога “па-за клунямі”. Сама сядзіба мела форму выцягнутага простакутніка даўжынёй 200 і шырынёй ад 12 да 25 метраў. У вёсках шараговага тыпу забудовы хаты ставілі шчытом да дарогі, пры чым часцей ўсяго стаялі яны пад прамым вуглом да вуліцы ў аднолькавай адлегласці адна ад адной. Пры дарозе “па-за клунямі” будавалі клуні, пры чым ставілі іх упоперак дома. На панадвоку будавалі таксама скляпы і свіраны. У свіранах перахоўвалі збожжа, а ў скляпах – карняплоды, садавіну, гародніну ды іншыя прадукты.

Чарговыя стагоддзі, якія мінулі ад часу ўвядзення межавання зямлі (валочнага памеру), прынеслі пэўныя змены ў сістэме, тым не менш у ваколіцах Гайнаўкі і Бельска Падляшскага гэтая рэформа на заўсёды адціснула след, які можна ўбачыць дагэтуль. Сёння пры пабудове жылых дамоў зусім не звяртаюць увагу на колішнюю схему забудовы, наадварот, стараюцца адыйсці ад рэгулярнасці і традыцыйнага парадку вясковай забудовы.

Апісваючы формы сядзібаў трэба згадаць пра агароджы. Некалі яны былі выключна драўлянымі, як і самі пабудовы, што стварала ўражанне абсалютнай гармоніі. Найчасцейшымі агароджамі былі штыкетнікі або баляскі. Сёння ўсё часцей і часцей выкарыстоўваюць жалезныя слупы з сеткай, або, што яшчэ горш, бетонныя гатовыя агароджы, якія нішчаць агульны выгляд і паскудзяць краявід.

Артур Гавел

THE DEVELOPMENT OF SETTLEMENT AND FARM BUILDING

EN

Villages of bielski and hajnowski regions were formed in the 19th century as a result of the reform so-called land survey. The main purpose of that reform was to regulate the land administration on the areas which belonged to the king. In addition, that reform was connected with introducing the standardized type of dwelling-houses building, described as “szeregówka”, in each village. Queen Bona, and later her son King Zygmunt August, ordered the measurement of the area of the Grand Duchy of Lithuania according to the particular kind of measure called “włóka” (a drag- approx. 21 ha). In 1557 the bill was passed which ordered taking such measurements in all king’s estates.

One of the most important results of the reform was establishing the tree-field system of land cultivation as the most common, and which, in fact, was still used near Narew and Hajnówka until the 2nd half of the 20th century. All the grounds which belonged to all farmers from one village were divided into three parts called “niwy” meaning fields, and those were, in turn, sub-divided into smaller parts called “rezy” which belonged to individual farmers. “Rezy” were shaped in long, rectangular field. Every year different types of plants were cultivated on different fields. This specific type of measurement not only regulated the law of using the common woodlands and ground water called easements, but also introduced new regulations for a village building.

All the farm houses were built along the main road going through the middle of the village. Such road was the border-line - for every farm, on which other end there was another road called “zagumienna”(backyard road). The area on which a farm itself stood was formed in rectangular shape, i.e. 200 meters long and from 12 to 25 meters wide. In such villages all the houses were built in the similar manner, with their gables facing the road, and standing within the same distance one from another. Next to a backyard road all the barns and pigsties were situated. Other typical farm buildings were granaries, were the grain was kept, and underground stores for keeping fruit and vegetables.

All the centuries that have passed on from the time when the land reform was introduced, have brought some modifications of this system. Nevertheless, there are still many villages around Bielsk Podlaski and Hajnówka where it can be seen. Today this old system of building is no longer considered to be appropriate. Therefore, the old regular and traditional type of village planning has been replaced by the modern yet more chaotic one.

While describing the way the farms used to be built, it is worth mentioning the way they used to be enclosed. All the fences were made of wood, just like the houses, which gave the impression of harmony. The most popular types of fence were so-called railings and the other made of long poles. Unfortunately, today farmers are more likely to use ready-made fences or the ones with the steel net, which destroys the traditional image of a farm.

Artur Gaweł

TRADYCYJNE DREWNIANE BUDOWNICTWO

Dawne drewniane budownictwo charakteryzowało się powtarzalnością form zarówno w zakresie układu poszczególnych budynków w obrębie zagrody, jak i schematem wewnętrznego rozplanowania domów. Na obszarze powiatów bielskiego i hajnowskiego dominowała zabudowa zagrodowa określona w literaturze przedmiotu, jako typ bielsko-hajnowski. Jako czas jej zaniku można przyjąć początek XX wieku, kiedy powszechnie rozpoczęto stawiać wolnostojące budynki mieszkalne oraz oddzielone od nich budynki gospodarcze. Sporadycznie jeszcze w XX wieku odnotowywano występowanie także innego typu zagrody, a mianowicie zagrody okólnikowej, czyli mającej kształt zamknięty (kształt zbliżony do koła). Zagroda okólnikowa współwystępowała niegdyś wraz z układem zagrody wydłużonej, łączącej pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą (inwentarską). Kształt zagrody wydłużonej był dostosowany do działek siedliskowych, na których ją wznoszono. Generalnie można przyjąć, iż miały one formę wydłużonego prostokąta, o szerokości od 8 do 30 metrów. Budynek łączący w sobie część mieszkalną i gospodarczą miał szerokość około 5 metrów, przy przeciętnej długości od 25 do 30 metrów, a w skrajnych przypadkach przekraczając nawet 40 metrów. Wewnętrzny rozkład pomieszczeń w budynku zagrody wydłużonej był dość zróżnicowany, w jego skład zazwyczaj wchodziła izba, sień, komora oraz pomieszczenia inwentarskie – chlewy. W pewnej odległości od domu lokowana była, usytuowana równolegle lub poprzecznie w stosunku do kalenicy domu, stodoła.

Budynki posiadały konstrukcję zrębową, która opierała się na układanych kolejno na sobie warstwach belek. Najniższa z nich, zwana podwaliną, spoczywała na dużych kamieniach narożnych, pomiędzy którymi układano mniejsze. Belki zrębu były sosnowe, z szczelinami pomiędzy nimi wypełnionymi mchem. Belki między sobą były łączone kołkami, zwanymi „teblami". Okna wycinano w zrębie na szerokość trzech bali, stąd też ich szerokość wynosiła zaledwie około 50 x 50 cm, przy czym, co warto dodać, nie były one otwierane. Pomieszczenia gospodarcze oświetlano wycinając w zrębie niewielkie otwory o kształcie prostokąta, rombu bądź trójkąta. Drzwi miały prostą konstrukcję złożoną z trzech-czterech pionowych desek przybitych do poprzecznych spongów. Zamykano je na zamek zapadkowy, posiadający niekiedy ozdobną wykładkę, np. w formie stylizowanego liścia lub głowy ptaka. Jeśli chodzi o typowy kształt dachu, to miał on formę dachu dymnikowego, którego geneza sięga jeszcze czasów chat kurnych, a więc pozbawionych komina. Niewielki, trójkątny otwór pod kalenicą dachu w szczycie umożliwiał wydostanie się dymu na zewnątrz budynku. Po wprowadzeniu kominów zasłonięto go deskami. Co ciekawe, najstarsze kominy były budowane z czterech pionowych słupków, pomiędzy którymi wykonywano ściankę z chrustu oblepianego gliną. Bardzo charakterystycznym elementem wyposażenia wnętrza były piece, w których największą część stanowiła obudowana wnęka do wypieku chleba. Wielkość dawnych pieców umożliwiała dość wygodny wypoczynek na nich mieszkańców. Około I wojny światowej rozpoczęto stawianie pieców z żelaznymi płytami, zwane angielskimi. Innym, niezwykle charakterystycznym elementem wnętrza był „tram". Była to belka mocowana tuż pod pułapem, która niegdyś odgrywała rolę konstrukcyjną, stając się z czasem jedynie półką, na której przechowywano dokumenty, czy też chleb.

Opisany typ budynku został w okresie międzywojennym wyparty przez drewniane domy wolnostojące, o dość dowolnym podziale wnętrza, z dwuspadowymi dachami.

Artur Gaweł

ТРАДЫЦЫЙНАЕ ДРАЎЛЯНАЕ ДОЙЛІДСТВА

BE

Колішняе драўлянае дойлідства характарызавалася паўтаральнасцю форм, як у плане месцазнаходжання асобных пабудоваў на панадворку, так і схемай унутранай планіроўкі хат. На тэрыторыі Бельскага і Гайнаўскага паветаў пераважалі загароджавыя забудовы, гэтак званага бельска-гайнаўскага тыпу. На пачатку XX стагоддзя гэты тып забудоваў пачаў знікаць, паўсюдна ўзводзіліся жылыя памяшканні, аддзеленыя ад хлявоў і гаспадарчых пабудоваў. Дзе-нідзе яшчэ ў XX стагоддзі можна было ўбачыць панадворкі іншага тыпу забудовы, а менавіта кругавой, якая мела замкнутую форму (набліжаную да кола). Кругавая забудова некалі суіснавала з шэраговай, падоўжанай формай забудовы, дзе пад супольным дахам у адзін рад стаялі жылая частка і гаспадарскія пабудовы (хлявы). Форма падоўжанай забудовы была дапасаваная да зямельнага надзелу, на якім будавалася. Зямельныя надзелы мелі форму падоўжанага простакутніка шырынёй ад 8 да 30 метраў. Будынак які спалучаў у сабе жылую і гаспадарчую часткі меў шырыню каля 5 метраў, а даўжыню 25-30 метраў, у выключчынх выпадках да 40 м. Унутраны расклад памяшканняў у будынку выдаўжанай забудовы быў даволі разнародны, у яго склад уваходзілі ізба, сені, камора і інвернтарскія памяшканні – хлявы і абора. У пэўнай адлегласці ад дому паралельна або ўпоперак месцілася клуня.

Будынкі мелі зрубавую канструкцыю, якая складалася з чаргова пакладзеных адно на адно бярвёнаў. Першая балка (падваліна) была пакладзена на вялікія вуглавыя камяні, паміж якімі знаходзіліся меншыя. Балкі зруба былі сасновымі, шчыліны паміж імі затыкалі мохам. Чарговыя балкі спалучаліся паміж сабой калкамі (тэблямі). Вокны вырэзваліся ў зрубе на вышыню трох балак, таму памер акна пераважна быў не больш 50 x 50 см, вокны не адкрываліся, былі глухімі. Гаспадарчыя памяшканні асвятляліся пры дапамозе невялікіх праёмаў у форме простакутніка або ромба, выразанага у зрубе. Дзьверы мелі простую канструкцыю – тры-чатыры вертыкальныя дошкі, прыбітыя да папярэчных спонгаў. Замок з клямкай. Навонкі ручка дзьвярэй з замком аздабляліся каваным упрыгожаннем у форме ліста або галавы птушкі. Тыповай формай даху была двухспадавая форма, правобразам якой з'яўлялася курная хата (без коміна). Невялікі трохкутны праём пад каляніцай даху ў шчыце будынка даваў магчымасць выйсці дыму вонкі. Пасля пабудовы комінаў, праём закрылі дошкамі. Першыя коміны складаліся з чатырох вертыкальных слупкоў, паміж якімі была сплецена сценка з хворасту, аблепленая глінай.

Характэрным элементам унутранага інтэр'еру была гліняная печ, большую частку якой складала ніша для выпечкі хлеба. Большасць старых печак была адначасова выдатным месцам для адпачынку. Прыкладна ў часы I сусветнай вайны пачалі ставіць печы з жалезнай плітой, гэтак званыя ангельскія печы. Другім вельмі важным элементам быў трам – балка, якая замацоўвалася пад столлю. Некалі яна была часткай канструкцыі, пасля змяніла сваё прызначэнне – стала проста паліцай, на якой хавалі дакументы або хлеб.

Такі від будынкаў у міжваенны перыяд быў выцеснены новымі асобнапабудаванымі дамамі, ўнутраны падзел якіх быў вельмі разнастайным.

Артур Гавел

EN

TRADITIONAL WOODEN ARCHITECTURE

It was very characteristic of old wooden architecture that certain designs were repeated in the terms of planning the whole farmstead as well as a farmhouse itself. This type of building is known as bielsko-hajnowski. It may be stated that it started to disappear in the beginning of the 20th century, when it began to be common to build detached houses separated from farm buildings. However, in the 20th century, though it was uncommon, it was possible to find another type of a farmstead, called a circular farmstead (zagroda okólnikowa), because a circle or a ring was a design for it.

This type of a farmstead used to be co-build with another type of housing arrangement, called a lengthen type, with its farm house and inventory parts under the same roof. Its shape was adjusted to the shape of grounds on which the house had been built. It usually was of a rectangular shape, 8 to 30 meters wide. The house would be approximately 5 meters wide and 25 to 30 meters long, on average, sometimes even up to 40 meters. Arrangement of rooms inside the building varied according to the needs of the house. It usually consisted of a main room, a hallway, a bedroom and some inventory rooms, like a pigsty. In some distance from the house there was usually a barn.

The construction of such houses was based on layers of logs which were put one on another. Together with large stones put at the very bottom of the house, the lowest logs formed the foundations of a house. Edging pine logs were filled with moss. The rest of the house was connected with wooden nails called “teble”. Windows were cut out of three logs and they were no more than 50 centimeters wide and high. Such windows were never open, though. Other inventory rooms were enlightened by cutting out special rectangular, triangular or diamond-shaped holes near the roof edge.

Doors were of a very simple design, usually three to four vertical planks put together with another horizontal planks. Doors were locked with the use of ratchet-and-pawl mechanism. In addition, they sometimes had an ornamental incrustation, e.g. a head of a bird or a leaf. The roof was designed similarly to those huts which centuries ago were built without a chimney. Only a small, triangular hole in the uppermost part of the roof enabled smoke to come out of the house. After the chimney was included in the design of the house those holes were usually covered with planks. The oldest types of chimney were built with only four posts and their walls were made of faggot and clay.

A stove was a typical element of each house. The biggest part of such a stove was a built-in niche for baking bread. Because such stoves used to be quite big, its size enabled the inhabitants resting on the top of them when it was necessary. Around World War I so-called English stoves with the iron fire-plates began to be popular. Another typical element in a hut like that was a log under the roof called “tram”, which served not only as an important construction element but also as a shelf where loaves of bread or important documents were stored.

The type of a house as described above was unfortunately replaced by other types of housing, e.g. a detached house with a saddle roof, in the 20s and 30s of the 20th century.

Artur Gaweł

WNĘTRZE MIESZKALNE

PL

W XIX wieku typowy rozkład pomieszczeń w budynku mieszkalnym składał się z izby, zwanej chatą, komory i sieni. Jeśli w izbie stał piec grzewczy, czyli tzw. ścianówka, to dzielił on chatę na dwa pomieszczenia. W izbie przygotowywano i spożywano potrawy, wykonywano zabiegi higieniczne i wiele prac gospodarskich. W komorze przechowywano produkty żywnościowe, naczynia oraz ubrania. Sień pełniła nie tylko funkcje komunikacyjne, ale także była pomieszczeniem, w którym przechowywano żarna do mielenia zboża na mąkę, stępy do wyrobu kaszy oraz narzędzia gospodarskie, np. sierpy.

We wnętrzu mieszkalnym niezwykle istotną rolę odgrywały urządzenia ogniowe, czyli piece kuchenne i grzewcze. Najstarsze z nich wykonywano z bitej gliny i kamieni, później także z cegieł. Do I wojny światowej nie miały one jeszcze blach, potrawy gotowano w piecu chlebowym. W I poł. XX wieku rozpowszechniły się kafle, które wykorzystywano do ich budowy. Charakterystycznym elementem dawnych pieców był kaptur usytuowany nad paleniskiem. W wielu z nich dobudowywano tak zwane leżanki, służące do wygodnego wypoczynku w ogrzewanym miejscu.

Jeszcze w XIX wieku wszystkie elementy wyposażenia, takie jak meble czy przedmioty codziennego użytku wykonywano we własnym zakresie. Spano na piecu, bądź na tzw. zapiku, tj. deskach rozłożonych między piecem a ścianą. Wzdłuż ścian mocowano na stałe ławy. W kącie, gdzie się zbiegały, ustawiano stół, na którym leżał owinięty w białe płótno chleb. Nad stołem wisiała ikona, ozdobiona charakterystycznie ułożonym lnianym ręcznikiem. Ubrania i płótno przechowywano w skrzyniach. Po I wojnie światowej gliniane polepy zastąpiono podłogami z desek. Typowym elementem wnętrza był w XIX wieku tram, tj. umieszczona pod pułapem belka, która niegdyś pełniła funkcję konstrukcyjną podtrzymując strop. Z czasem zaczęła odgrywać już tylko rolę półki, na której przechowywano dokumenty, modlitewniki, chleb. W okresie międzywojennym pod wpływem wzorów miejskich wyposażenie wnętrz uległo znacznemu wzbogaceniu. Wiszące półki kuchenne zastąpiono kredensami, a nie zdobione wcześniej skrzynie mazerowanymi kuframi. Typowym meblem stały się też nie spotykane wcześniej szafy. Ławy i stołki wykonywane często z form samorodnych zastąpiono krzesłami. Najczęściej meble na zamówienie wykonywali działający w najbliższej okolicy stolarze. W latach 50. XX wieku sprzęty wykonywane w lokalnych pracowniach stolarskich zastąpiły wyroby fabryczne.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci wyposażenie wiejskich wnętrz mieszkalnych uległo znaczącym przemianom upodobniając się do domostw miejskich. Dotyczy to zarówno samego wyposażenia w meble i inne przedmioty ruchome, jak i układu pomieszczeń oraz powiązanego z nim rozmieszczenia urządzeń ogniowych. Coraz rzadziej można spotkać wnętrza mieszkalne, w których zachowano tzw. święty kąt z ikonami, czy wiszące na ścianach wyszywane makatki.

Artur Gaweł

ЖЫЛЫ ІНТЭР'ЕР

У XIX ст. тыповую планіроўку жылога будынка састаўлялі памяшканне, званае хатай, камора і сенцы. Калі ў хаце стаяла абагравальная печка, гэтак званая сцяноўка, тады раздзяляла яна хату па два памяшканні. Хата была памяшканнем, у якім рыхтавалі і спажывалі ежу, выконвалі гігіенічныя працэдуры і шмат гаспадарскіх прац. У каморы перахоўвалі харчовыя прадукты, посуд і вопратку. Сенцы выконвалі не толькі камунікацыйную функцыю; у іх трымалі жорны для размолу збожжа на муку, ступу для вырабу кашы, ці гаспадарскія прылады, напр. сякеры.

У жылым інтэр'еры надзвычай важкую функцыю выконвалі кухонныя і абагравальныя печкі. Нейстарэйшыя з іх былі зроблены з гліны і камянёў, пазней таксама з цэглы. Да I сусветнай вайны ў печках не было яшчэ пліты, а стравы рыхтавалі ў хлебных печках. У I палове XX ст. распаўсюдзілася кафля, якой абліцоўвалі як кухонныя, так і абагравальныя печкі. Характэрным элементам даўніх печак быў каптур над топкай. У многіх колішніх кухонных печках былі дабудаваны гэтак званыя ляжанкі, на якіх можна было выгодна адпачыць у нагрэтым месцы.

Яшчэ ў XIX ст. усё абсталяванне – мэблю ці прадметы штодзённага ўжытку выконвалі сваімі сіламі. Людзі спалі на печках або на гэтак званых прыпечках – раскладзеных паміж печкай і сцяною дошках. Уздоўж сцен мацавалі лавы. У кутку, у якім яны зыходзіліся, ставіўся стол, на якім ляжаў хлеб, абвінуты ў белае палатно. Над сталом вісела ікона, якая пераважна была аздоблена характэрна перавязаным ільняным ручніком. Вопратку і палатно перахоўвалі ў скрынях – сундуках. Пасля I сусветнай вайны глінабітныя падлогі замянілі падлогі з дошак. Тыповым элементам інтэр'ера ў XIX ст. была трама – размешчаная пад столлю бэлька. Калісь выконвала яна канструкцыйную функцыю, потым была гэта ўжо толькі паліца, на якой перахоўвалі дакументы, малітоўнік ці хлеб. У міжваенны перыяд, пад уплывам гарадскога стылю, абсталяванне інтэр'ера значна ўзбагацілася. Насценныя паліцы замянілі пасудныя шафы, а здобленыя раней скрыні – куфры. Тыповай мэбляй сталі таксама шафы (раней не сустракаліся). Лавы і зэдлікі, якія часта былі выкананы ў арыгінальнай форме, замянілі крэслы. Найчасцей гэтую мэблю выконвалі мясцовыя сталяры. У пяцідзесятыя гады XX ст. мэбля, выконваная ў мясцовых сталярскіх майстэрнях, саступіла месца фабрычным вырабам.

На працягу апошніх дзесяцігоддзяў абсталяванне вясковых жылых інтэр'ераў у вялікай ступені памянялася, прыпадабняючыся да гарадскіх інтэр'ераў. Тычыцца гэта як самой мэблі і іншага абсталявання, так і расстаноўкі памяшканняў і звязанага з гэтым размяшчэння вогнедзеючых установак. Ужо рэдка калі сустракаюцца інтэр'еры, у якіх захавалася покуць з іконамі, з развешанымі на сценах вышыванымі сурвэткамі (макаткамі).

Артур Гавел

HOUSE INTERIOR

EN

In the 19th century a typical habitable building lay-out consisted of a main room, called chata (hut), a chamber and sień (old-fashioned Polish term for anteroom). If there was a heating stove (so called ścianówka) in the main room, it divided it into two separate rooms. Main room was a place in which the food was cooked and served, hygiene treatments took place and many everyday labours were done. Chamber was used to stock food, dishes and clothing. Anteroom did not only serve as an entrance, but tools like quern for grinding flour, mortar for preparing grits, or farm utensils like sickles were also kept there.

Fire contraptions, mainly ovens and heating stoves, played a vital role in house interiors. The oldest models were made out of clay and stones and later - from bricks. They did not have metal plates until World War I and all the food was cooked in the baking oven. In the first half of the 20th century tiles became popular and used to construct both heating and cooking stoves. Protective stove placed above the furnace was the characteristic feature of those stoves. Leżanki (a type of simple bed) were attached to many tile ovens, providing rest in a well-heated place.

Up to the 19th century most house objects, such as furniture or everyday utensils were self made by householders. People slept on stoves or zapik - planks placed between a wall and a stove. Benches were attached along the walls. In the corner, where benches met a table was placed. Bread, scrolled in white linen, laid on the table. An icon hung above, often decorated with characteristically arranged white towel. Clothes and linen were kept in chests. After World War I, clay floors were replaced by wooden ones. Tram, a timber placed just below a ceiling, was another characteristic feature. Originally it was designed to reinforce the roof, but later it simply became a shelf, on which documents, prayer book and bread were kept. Inte interwar period city fashion stamped their influence. All the hanging kitchen shelves were replaced by cupboards and plain chests by ornamented coffers. Wardrobes, never seen before, also became popular. Home made benches and stool gave their place to chairs. All the furniture was typically produced by local carpenters. Factory produced furniture became common only in the fifties.

In the last few decades village houses became almost similar to their city counterparts in both the equipment and lay-out of rooms and heating devices. So-called holy corners with icons and embroidery are becoming a less and less frequent sight.

Artur Gaweł

CERKWIE I KAPLICZKI

W wielu miejscowościach na terenie powiatów bielskiego i hajnowskiego znajdują się zabytkowe drewniane cerkwie. Są to najstarsze zachowane na tym obszarze budowle. Prezentują one różne style architektoniczne charakterystyczne dla poprzednich wieków. Stan w jakim się zachowały jest wyjątkowo dobry, dzięki doskonałej jakości drewna z Puszczy Białowieskiej. Najstarsze z istniejących cerkwi zostały wybudowane w czasach unii, czyli przed rokiem 1839. Ich wewnętrzny podział był jedno, dwu lub trójprzestrzenny. Możemy do nich zaliczyć obiekty w Szczytach-Dzięciołowie, czy też cerkwie cmentarne w Czyżach i Łosince.

W II poł. XIX wieku pojawiły się świątynie wybudowane według nowego stylu zwanego rosyjskim, urzędowym, bądź też nowobizantyjskim. Podstawową ich cechą jest pięć kopuł wieńczących bryłę zbudowaną na planie krzyża greckiego. Należy jednak zaznaczyć, iż w większości istniejących cerkwi wybudowanych według tego stylu reguły nie zachowano. Ilość zwieńczeń miała znaczenie symboliczne. Pojedyncza kopuła pośrodku cerkwi symbolizuje Boga Ojca, trzy – Św. Trójcę, a pięć – Jezusa Chrystusa i czterech ewangelistów. Do najbardziej znanych cerkwi wybudowanych w tym stylu można zaliczyć świątynie w Łosince, Nowej Woli, Puchłach oraz Rybołach. W niektórych miejscowościach zachowały się dwie świątynie – starsza unicka i nowsza wybudowana już po likwidacji unii. Jedną z takich wsi jest Nowoberezowo.

Symboliczny charakter ma też kolor na jaki malowano świątynię. Te pod wezwaniem Matki Boskiej lub Archanioła Michała są koloru niebieskiego. Zielony związany jest z Duchem Świętym, a brązowy poświęcony męczennikom.

Warto też wspomnieć o miejscach świętych dla wyznawców prawosławia, w których zawsze wznoszono kapliczki. Często mówi się na nie po prostu krynoczki, bowiem zawsze znajdują się tam źródełka. Do takich najbardziej znanych można zaliczyć Krynoczkę w pobliżu Hajnówki, Piatenkę w Folwarkach Tylwickich oraz cudowne miejsce w okolicy wsi Kuraszewo. Kapliczki na obszarach otoczonych szczególnym kultem z czasem zostały zastąpione cerkwiami. Ze świętymi miejscami wiążą się liczne legendy i podania wyjaśniające ich powstanie oraz opisujące cuda, jakie się w nich dokonały.

Nieodłącznym elementem wiejskiego krajobrazu miejscowości położonych wokół Bielska, Hajnówki, czy Narwi są przydrożne krzyże i kapliczki słupowe. Najczęściej stoją one w grupach liczących od dwóch do sześciu sztuk, a tradycja ich wznoszenia jest bardzo stara. Współcześnie można jeszcze natrafić na obiekty z XIX wieku. Kapliczki i krzyże miały przede wszystkim upamiętniać ważne wydarzenia w życiu wiejskiej społeczności, chronić budynki fundatorów przed pożarami oraz zapewniać boże błogosławieństwo ich rodzinom. Krzyże i kapliczki słupowe ustawiano w miejscach, które uznawano za szczególne, zazwyczaj na skraju wsi, skąd miały ochraniać całą osadę. Tradycja stawiania krzyży jest nadal żywa, chociaż obecnie częściej wykonuje się je ze stali niż z drewna.

Artur Gaweł

ЦЭРКВЫ І КАПЛІЧКІ

BE

У многіх мясцовасцях на абшары Бельскага і Гайнаўскага паветаў знаходзяцца драўляныя цэрквы – помнікі старадаўнасці. Яны прадстаўляюць сабою розныя архітэктурныя стылі мінулых вякоў. Варта адзначыць, што менавіта цэрквы з'яўляюцца найстарэйшымі будынкамі на згаданым абшары. Белавежская пушча была крыніцай выдатнай якасці будаўнічага матэрыялу і дзякуючы гэтаму драўляныя будынкі захаваліся ў вельмі добрым стане. Найстарэйшыя з існуючых цэркваў былі пабудаваны ў часы ўніі, значыцца, перад 1839 годам. Сярод іх можна выдзеліць будынкі з унутраным падзелам на адну, дзве або тры прасторавы часткі. Цікавымі прыкладамі такіх канструкцый з'яўляюцца прыхадская царква ў Шчытах-Дзенцялове, ці могільнікавыя цэрквы ў Чыжах і Ласінцы.

У II палове XIX стагоддзя з'явіліся цэрквы будаваныя ў новым стылі, званым расейскім, урадавым ці новавізантыйскім. Іх асноўная рыса гэта 5 купалаў, якія вянчаюць храм, пабудаваны на плане грэчаскага крыжа. Варта аднак адзначыць, што ў большасці з існуючых, пабудаваных у гэтым стылі цэркваў, гэтае правіла не з'яўляецца абавязковым. Колькасць купалаў мела сімвалічнае значэнне. Адзіночны купал над цэнтральнай часткай храма сімвалізуе Сына Божага, тры — Святую Тройцу, а пяць — Ісуса Хрыста і чатырох евангелістаў. Да найбольш вядомых цэркваў, пабудаваных у гэтым стылі, можна прылічыць храмы ў Ласінцы, Новай Волі, Пухлах ці Рыбалах. У некаторых мясцовасцях захаваліся два храмы — старэйшы ўніяцкі і новы, пабудаванаы пасля ліквідацыі ўніі. Для прыкладу можна згадаць Новае Беразова. Сімвалічнае значэнне мае таксама колер, у які памаляваны храм. І так, калі царква прысвечаная Божай Маці або Архангелу Міхаілу, тады яна блакітная. Зялёны колер звязаны са Святым Духам, а карычневы — прысвечаны мучанікам. Варта тут згадаць пра святыя месцы для паслядоўнікаў Праваслаўнай Царквы, у якіх заўсёды ўзводзіліся каплічкі. Часта яны называюцца крыначкамі, таму што ў гэтых месцах выцякаюць крыніцы. Да самых вядомых такіх месцаў можна прылічыць Крыначку паблізу Гайнаўкі, Пяценку ў Фальварках-Тыльвіцкіх і цудоўнае месца недалёка ад вёскі Курашава. Каплічкі ў гэтых цудоўных месцах з часам былі заменены цэрквамі. Са свяшчэннымі месцамі звязана шмат легенд і паданняў, якія тлумачаць іх узнікненне і апісваюць цуды, якія ў іх здзейсніліся.

Неад'емным элементам сельскага краявіду мясцовасцей у наваколлі Бельска, Гайнаўкі ці Нарвы з'яўляюцца прыдарожныя крыжы і каплічкі. Часцей за ўсё стаяць яны ў групе ад дзвюх да шасці адзінак. Традыцыя вырабу драўляных крыжоў і каплічак вельмі старая. Сёння можна яшчэ ўбачыць аб'екты з дзевятнаццатага стагоддзя. Капліцы і крыжы ўстанаўлівалі перш за ўсё з мэтай захаваць памяць аб важных падзеях у жыцці абшчыны, абараняць будынкі фундатараў ад пажараў, гарантаваць Божае бласлаўленне сям'і фундатара. Крыжы і каплічкі ўзводзіліся ў месцах, якія лічыліся своеасаблівымі. Часта іх ставілі на краю вёскі, адкуль мелі абараняць усё паселішча. Традыцыя ўстанаўлівання крыжоў яшчэ жывая, хаця, як правіла, робяць іх ужо не з драўніны, а толькі са сталі.

Артур Гавел

ORTHODOX CHURCHES AND SHRINES

In many villages across the counties of Bielsk and Hajnówka one can find ancient wooden Orhodox churches. They represent different architectural styles of the past centuries. They are the oldest buildings in the area. Białowieska primeval forest was a great natural source of wood for constructing, thanks to which the building are still in a good shape. The oldest of the Orthodox churches were erected before the times of union, meaning before 1839. their internal division was one-, two- or three-spacial, like in the case of the temple in Sczyty Dzięciołowo or cemetery Orthodox churches in Czyże and Łosinka. In the second half of the 19th century appeared temples built in a new style, called Russian, official or New Byzantine. In theory, they were built on the plan of a Greek cross, they had five domes. However, most Orthodox churches built in that style did not follow that rule. The number of the domes is only symbolic. The single dome in the middle of the temple represents God, three represent Holy Trinity, five - Jesus Christ and four evangelists. The best known temples built in that style are the ones in Łosinka, Nowa Wola, Puchły and Ryboły. In some villages, for example Nowobrzezowo, two temples survived - older, Unitarian and newer, created after the union was no more. The colour with which an Orthodox church is painted also has its symbolic meaning. Blue temples are dedicated to Virgin Mary or archangel Michael. Green colour is connected with the Holy Ghost and brown - with martyrs. There are also holy places spread across the land, in which shrines are placed. They are called krynoczki, because of the vicinity of stream (stream - krynica). The most famous krynoczki are: shrine near Hajnówka, Piatenka in Tylwicki grange and the holy place near village Kuraszewo. Those shrines were eventually replaced by Orthodox churches. Numerous legends are connected to those places, explaining their origins and miracles that happened there.

One of the most characteristic features of the villages situated around Bielsk, Hajnówka or Narew are roadside crosses and minute shrines placed on poles. They are usually encountered in groups of two to six. The tradition of constructing wooden crosses and shrines is very old. Nowadays we can still find objects from the 19th century. Shrines and crosses were mostly meant to commemorate vital events from the life of village community, protect the homes of constructors from fires or bestow a blessing upon them. Crosses and pole shrines were put in places that were believed to be special, usually on the outskirts of a village, from where they could protect a whole settlement. The tradition is still alive today, though crosses are usually not wooden, but steel.

Artur Gaweł

WIATRAKI I MŁYNY WODNE

PL

Jeszcze w nieodległej przeszłości jednym z bardziej charakterystycznych elementów wiejskiego krajobrazu wsi podlaskiej były wiatraki. Wystarczy tu wspomnieć, iż kilkadziesiąt lat temu tylko we wsi Hołody, położonej pod Bielskiem Podlaskim, działało aż sześć z nich. Współcześnie wiatraki niemal już całkowicie zaginęły, a te, które przetrwały do dziś znajdują się w bardzo złym stanie technicznym.

Wiatraki cechowały się różnorodnością rozwiązań konstrukcyjnych. Podstawowy podział wyróżnia dwie kategorie: typ kozłowy i holenderski. W tych pierwszych, w kierunku wiatru ustawia się całą bryłę budynku, natomiast w wiatrakach holenderskich tylko samą głowicę, w której osadzone są skrzydła. Konstrukcja koźlaków oparta jest na koźle, czyli podstawie z krzyżujących się podwalin, w których osadzony jest pionowy słup nośny. Obrót wiatraka w kierunku wiatru dokonuje się za pomocą belki sterowej. Warto dodać, iż z wymienionych dwóch podstawowych typów wiatraków, na Białostocczyźnie znacznie częściej budowano koźlaki.

Obecnie, w pobliżu Podlaskiego Szlaku Kulturowego Architektury Drewnianej, liczba zachowanych wiatraków nie przekracza nawet dziesięciu. Pod względem ilości zachowanych tego typu obiektów, wyróżnia się gmina Dubicze Cerkiewne. W samej miejscowości znajduje się jeden z najlepiej zachowanych na tym terenie. Przeniesiony został z Czyżyk koło Hajnówki w 2000 roku. Jest to wiatrak typu holenderskiego z kompletnie zachowanym wyposażeniem napędowym i służącym do przemiału. W położonej niedaleko wsi Koryciski zachowany jest również wiatrak holenderski. Został on wybudowany w połowie lat 40. XX wieku, a użytkowany był do lat 70. Siłę wiatru wykorzystywano w nim do przemiału zboża oraz napędu maszyn stolarskich znajdujących się w jego wnętrzu. Na terenie gminy Dubicze Cerkiewne usytuowane są również dwa wiatraki typu kozłowego: w Grabowcu i w Wojnówce. Kolejne dwa, również koźlaki, znajdują się w skansenie w Białowieży – przeniesione zostały z miejscowości Kotły pod Bielskiem Podlaskim i z Orli. Wiatrak typu kozłowego znajduje się również w zagrodzie typu skansenowskiego w Koźlikach nad Narwią, przeniesiony tu w latach 80. z Trześcianki koło Narwi.

Taką samą funkcję jak wiatraki, pełniły niegdyś młyny wodne. Wymagały one jednak usytuowania nad ciekami wodnymi, co znacznie ograniczyło powszechność ich występowania. Najciekawsze, zachowane do dziś obiekty znajdują się w Kożynie, Łoknicy i Orli. Młyn wodny w Kożynie to obiekt murowany, wybudowany w końcu XIX wieku. W latach 50. zrezygnowano w nim z napędu wodnego i wstawiono silnik spalinowy, który z kolei w latach 70. zastąpiono elektrycznym. Te same modernizacje dokonane zostały w młynie postawionym około 1910 roku, znajdującym się na skraju wsi Łoknica. Wiadomości o istnieniu podobnego obiektu w Orli pochodzą już z XVI stulecia, jednak na ich podstawie nie można jednoznacznie określić dokładnego miejsca jego lokalizacji. Istniejący do dzisiaj młyn postawiono w latach 30. XX wieku. Jest to jest obiekt drewniany z murowanymi dobudówkami. Wymienione wyżej młyny funkcjonowały do lat 90., obecnie sporadycznie uruchamiany jest młyn w Łoknicy.

Artur Gaweł

Ветраныя і вадзяныя млыны

Яшчэ ў адносна недалёкім мінулым адным з найбольш характэрных элементаў вясковага краявіду падляшскай вёскі былі ветраныя млыны. Дастаткова тут згадаць, што некалькі дзесяткаў гадоў таму назад у адной толькі вёсцы Галады, што каля Бельска-Падляшскага, працавала ажно шэсць ветракоў. Цяпер ветракі ўжо амаль цалкам зніклі, а тыя, што захаваліся да сённяшняга дня, знаходзяцца ў вельмі дрэнным тэхнічным стане. Для ветракоў характэрнай была разнастайнасць канструкцыйных вырашэннаў. У асноўным ветракі падзяляюцца на дзве катэгорыі: казлякі і ветракі галандскага тыпу. У казляках у кірунку ветру ставіўся ўвесь будынак, а ў ветракоў галандскага тыпу толькі верхавіна, у якой асажданы былі крылы. Канструкцыя казлякоў заснаваная на казле (козлах), значыць, на станіне са скрыжаваных дылёў, на якой вертыкальна быў устаўлены апорны слуп. Варта адзначыць, што на Беласточчыне пераважалі ветракі-казлякі.

Сёння паблізу культурніцкага шляху колькасць захаваных ветракоў не перавышае дзесяці. Па колькасці захаваных ветракоў безумоўна вылучаецца гміна Дубічы-Царкоўныя. У саміх Дубічах-Царкоўных знаходзіцца адзін з найлепш захаваных аб'ектаў, які быў перанесены сюды з Чыжык, што каля Гайнаўкі, у 2000 годзе. Гэта вятрак галандскага тыпу з поўнасцю захаваным прыводным і рабочым абсталяваннем. У распаложанай непадалёк Дубіч вёсцы Карыціскі таксама захаваўся вятрак галандскага тыпу. Ён быў пабудаваны ў палове саракавых гадоў XX ст. і дзейнічаў да сямідзесятых гадоў. Моц ветру выкарыстоўвалася ў ім для размолу збожжа і прыводу сталярскіх машын, якія знаходзіліся ўнутры будынка. На абшары Дубіцкай гміны знаходзяцца яшчэ два ветракі-казлякі ў Грабаўцы і Вайноўцы. Чарговыя два ветракі, таксама казлякі, знаходзяцца ў скансэне ў Белавежы — перанесены яны сюды з вёскі Казлы з-пад Бельска і з Орлі. Вятрак-казляк знаходзіцца таксама ў сялянскім двары-скансэне ў Козліках над Нарвай, дзе перанесены быў у васмідзесятых гадах з Трасцянкі.

Такую ж самую функцыю што і ветракі выконвалі калісьці вадзяныя млыны. Аднак патрабавалі яны размяшчэння над цякучай вадой, што ў значнай ступені абмяжоўвала іх выкарыстанне ў параўнанні да ветракоў. Цікавыя захаваныя да сёння аб'екты гэтага тыпу знаходзяцца ў Кожыне, Локніцы і Орлі. Вадзяны млын у Кожыне гэта мураваны аб'ект, пабудаваны ў канцы XIX ст. У пяцідзесятых гадах XX ст. адмовіліся тут ад вадзянога прывода і ўстанавілі рухавік унутранага згарання, а ў сямідзесятых гадах замянілі яго электрычным рухавіком. Распаложаны на ўскраіне вёскі вадзяны млын у Локніцы быў узведзены прыблізна ў 1910 годзе. У ім зроблены былі тыя ж самыя мадэрнізацыі, што і ў млыне ў Кожыне.

Весткі пра вадзяны млын у Орлі паходзяць ужо з XVI ст., але на іх аснове нельга адназначна назваць месца яго лакалізацыі. Існуючы да сёння млын быў пабудаваны ў трыццатыя гады XX ст. Гэта драўляны будынак з мураванымі прыбудовамі. Вышэйпералічаныя млыны працавалі да дзевяностых гадоў. У цяперашні час спарадычна пускаецца ў ход млын у Локніцы.

Артур Гавел

WINDMILLS AND WATER MILLS

EN

Up till recently one of the characteristic feature of Podlasie's rural landscape were windmills. As a proof it is enough to mention than a few dozens years ago in only one of the local villages - Hołody near Bielsk - functioned six different windmills. Nowadays the mills are almost completely gone and the ones that remain are in a severely poor technical condition. Different mills follow different construction patters, but mostly they can be divided into two main types: post mills and Dutch mills. In post mill the whole building is built against the wind, in Dutch version only the head with attached wings was crafted in that manner. The post mills are constructed around a core pillar, embedded on a two crossed bed timbers. The positioning of the mill against the wind is done by using a steering bar. It is worth mentioning that out of those two types post mills are the ones constructed most frequently in Podlasie.

Nowadays, across the tourist route, the number of preserved mills does not exceed ten. Dubicze Cerkiewne commune is the most notable here. In the town itself one can find one of the better preserved specimens, transferred from Hajnówka in 2000. It is a mill of the Dutch variation, with it's drive and grinding gear in perfect condition. In the neighbouring village of Koryciski stands another Dutch mill. It was build around 1945 and used till seventies. The wind power was used to grind the grain as well as power carpentry machines placed inside. Two post mills are also situated in the commune, one in Grabowiec, the other in Wojnówka. Another two mills, of the post variety as well, are in the Białowieża heritage park - they were transferred there from Kotły, near Bielsk and Orla. One post mill can also be found in a listed enclosure in Koźliki, on the banks of Narew, transferred in the eighties from Trześcianka, near the same river.

Water wheels used to play the same roles as windmills. They were, however, have to be placed over a water tide, which limited their popularity compared to windmills. On of the most notable and still standing are the three buildings in Kożyn, Łoknica and Orla. The water mill in Kożyn is a brick construction build at the end of the 19th century. In the fifties the water drive was removed, replaced by a steam engine, later to be replaced by an electric version in the seventies. Situated on the outskirts of the village, the water mill in Łoknica was built in 1910. It underwent the same modernisations as the one in Kożyn. Documents state that a water wheel in Orla existed as early as in the 16th century, but its exact location remains unknown. The one that stand here today was built in the thirties, 20th century. It's a wooden building, with brick extensions. All the mills that were mentioned above functioned till the nineties. Today only the water mill in Łoknica is occasionally started up.

Artur Gaweł

ZDOBNICTWO ARCHITEKTONICZNE

Jedną z bardziej charakterystycznych cech drewnianych budynków mieszkalnych w powiatach bielskim i hajnowskim jest ich bogate zdobnictwo architektoniczne. Detale zdobnicze uzyskiwano wyrzynając koronkowe wzory w deskach, które przybijano do naroży, nad oknami, czy też wzdłuż krawędzi dachów. Szczególnie bogato zdobione były szczyty domów skierowane ku drodze przechodzącej przez wieś. Dodatkowe efekty plastyczne uzyskiwano poprzez kontrastowe malowanie detali zdobniczych w stosunku do ścian budynku. Wszystkie wymienione wyżej detale zdobnicze tworzyły razem niezwykle harmonijną kompozycję nadając architekturze z tych powiatów niepowtarzalny styl, a co warte jest szczególnego podkreślenia - łatwo rozpoznawalny na tle innych regionów w kraju.

Powstanie i rozwój zdobnictwa architektonicznego na Białostocczyźnie nie byłyby możliwe, gdyby nie powstały odpowiednie warunki techniczne do jego wykonania. Chodzi tu zwłaszcza o piłę ramową o wąskim brzeszczocie umożliwiającą precyzyjne wycinanie profili detali oraz o świdry z ostro zakończoną częścią roboczą, zwane angielskimi. Technika wykonywania ozdób opierała się na wykorzystaniu szablonów, polegała na narysowaniu ołówkiem konturów wycinanego detalu przy pomocy szablonu. Użycie szablonów miało niezwykle istotny wpływ na kształt wykonywanych detali zdobniczych, które cechowały się symetrycznością wynikającą z obustronnego obrysowywania konturów szablonu. Zastosowanie szablonów wprowadzało także powtarzalność poszczególnych motywów zdobniczych jednego wytwórcy. Detale zdobnicze wykonywano z reguły już w okresie jesienno-zimowym, kiedy cieśla miał wolny czas. Niejednokrotnie wykonanie ozdób zlecano innym cieślom lub stolarzom, którzy dzięki swym poprzednim pracom zyskali już pochlebną opinię w wiejskim środowisku. Niebagatelną rolę odgrywał tu też koszt wykonania ozdób. Tylko bogatsi gospodarze mogli pozwolić sobie na ich zamówienie. Jeśli chodzi o same motywy zdobnicze, to na terenie powiatów bielskiego i hajnowskiego dominuje ornamentyka geometryczno-roślinna, znacznie rzadsze są detale zoomorficzne. Niezwykle typowy na tym obszarze jest symetryczny układ dwóch ptaków w nadokiennikach.

Rozwój opisanego powyżej stylu zdobnictwa architektonicznego przypada od lat dwudziestych po sześćdziesiąte XX wieku, budowane w późniejszym okresie domy już tylko sporadycznie zdobiono koronkowo wycinanymi detalami zdobniczymi. Niestety przeprowadzane w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci remonty elewacji budynków łączyły się z usuwaniem ozdób. Mimo zaniku tej dziedziny stolarstwa budowlanego, wciąż można jeszcze wskazać miejscowości, w których większość budynków jest zdobiona. Jedną z nich są Czyże. Mieszkańcy tejże miejscowości dostrzegli już w drewnianych budynkach walor przyciągający turystów. Pozwala to żywić nadzieję, iż w przyszłości także w innych miejscowościach będą podejmowane wysiłki mające na celu ochronę regionalnego drewnianego budownictwa, a w tym zwłaszcza architektonicznego zdobnictwa.

Artur Gaweł

АРХІТЭКТУРНАЕ АЗДОБЛЕННЕ

BE

Адной з найбольш характэрных рыс драўляных будынкаў у Бельскім і Гайнаўскім паветах з'яўляецца архітэктурнае аздобленне. Элементы аздобаў – гэта выразаныя ў драўляных дошках карункавыя ўзоры, якія пасля прымацоўваліся да накутнікаў хат, вакол вокнаў або ўздоўж стрэхавых шчыткоў. Асабліва багата аздабляўся той шчыт хаты, які быў скіраваны да вуліцы. Дадатковы мастацкі эфект атрымоўваўся ў выніку выкарыстання кантрастных колераў аздобаў адносна сцен будынку. Усё гэта, разам узятае, стварала вельмі гарманічную кампазіцыю, якая дадавала архітэктурнаму вобліку гэтага рэгіёну непаўторны стыль, што вылучаўся на фоне іншых рэгіёнаў краіны.

З'яўленне і развіццё архітэктурнага аздоблення на Беласточчыне былоб немагчымым, калі б не з'явіліся адпаведныя тэхнічныя ўмовы для яго выканання. Гутарка ідзе пра рамавую пілу з вузкім лязом, якое давала магчымасць дакладна вырэзваць дэталі, а таксама свярдзёлкі з вострым наканечнікам (г.з. ангельскія). Тэхніка выканання аздобаў абапіралася на выкананні шаблонаў, трафарэтаў, з дапамогай якіх на дошку алоўкам наносіўся ўзор. Выкарыстанне такіх шаблонаў мела вялікі ўплыў на форму выконваемых аздобаў, якія характэрызаваліся сіметрычнасцю аздобных элементаў. Выкарыстанне шаблонаў тлумачыць таксама паўтаральнасць асобных элементаў у працах таго ж майстра. Аздобныя дэталі сталяр выконваў у восеньска-зімовы перыяд, калі меў больш вольнага часу. Часта выкананнем аздобаў займаўся іншы майстар, не той, які цясаў дом, а той, чые ранейшыя аздобныя працы прыйшліся даспадобы гаспадару. Немалую ролю адыгрываў таксама кошт выканання такіх аздобаў – толькі больш заможныя гаспадары маглі дазволіць сабе на такую раскошу.

Што тычыцца саміх аздобных элементаў ды ўзораў, то на тэрыторыі Бельскага і Гайнаўскага паветаў пераважае геаметрычна-раслінная арнаментыка, радзей сустракаюцца зоомарфічныя матывы. Тым не менш, тыповай на гэтым абшары з'яўляецца выява двух птушак на надваконніках.

Росквіт апісанага вышэй стылю аздоблення прыпадаў на дваццатыя гады мінулага стагоддзя і доўжыўся да шасцідзесятых. Дамы, якія былі пабудаваныя пазней, толькі спарадычна, час ад часу аздабляліся дэкаратыўнымі элементамі у выглядзе карунак. Рамонты, праведзеныя цягам апошніх дваццаці гадоў, вельмі часта заканчваліся знішчэннем гэтых аздобаў. Але, нягледзячы на тое, што рамяство такога кшталту сталярства занікла, дагэтуль можна адшукаць мясцовасці, дзе большасць будынкаў мае аздобы. Адной з такіх вёсак з'яўляецца вёска Чыжы (Гайнаўскі павет). Жыхары гэтай мясцовацсці ўжо пераканаліся, што іх драўляныя хаты прываблівають турыстаў. Гэта дае надзею, што жыхары іншых мясцовасцяў захочуць захаваць традыцыю драўлянага дойлідства і не адмовяцца ад архітэктурнага аздаблення.

Артур Гавел

EN

ARCHITECTURAL DECORATIVE ART

One of the most characteristic features of wooden houses in both Bielski and Hajnowski districts is their rich architectural decorative art. Ornamentation was formed by carving lacelike patterns on wooden boards which were later nailed to the quoins, under the windows or along the roof ridges. The most decorative parts of houses were those which were facing the main road going through the village. Additional decorative effects were achieved by painting ornaments in contrast against the walls of a house. All those features are particularly characteristic for our province mainly because all the afore-named ornamentations were used to create very harmonious arrangements.

It would not have been possible, though, to develop that particularly interesting and unique architectural decorative art in the region of Podlaskie, if the appropriate technological devices had not been used for making such ornamentations in the area. For instance, let us name but a frame-saw with a very thin web, which enabled carving the contours of ornamentations with an enormous precision, or so-called English drills with a very sharp end. The technique of making decorative elements was based on the using of templates. They enabled to contour the engraved detail with a pencil. This, in turn, had its impact on the symmetry of such ornamentations and, in consequence, templates also made the decorations of each artist more distinctive through its repetitive motifs. All the details were working on through autumnal and winter seasons because the craftsmen who were also farmers had more time to spare then. There were also instances when the work was instructed to other wood-workers or carpenters who had already been highly esteemed in the neighborhood due to previous works. Because the costs of making such ornamentation were rather high, only the most prosperous inhabitants could afford to decorate their houses that way. As to the designs which were preferred in that area, the most popular were geometrical and floral ones, and much rare are zoomorphic ones. The most typical one is the design of two symmetrically set birds, which was usually put above the window frame.

Such style of architectural decorative art was developing from the 20s to the 60s of the 20th century. Only a few houses built after that period were decorated with such lace-like ornamentations. To make things worse, many renovations which have taken place within last two decades caused the removal of many decorative elements from houses. In spite of that, it is still possible to name a few villages in the region where most buildings have ornamentations. The village of Czyże is one of such places. People living there have already noticed that the specific architecture of their houses, tourists often find extremely attractive. This brings hope that also inhabitants of other villages will make every effort to find means of preserving their wooden architecture and decorative art for future generations.

Artur Gaweł

W DOLINIE GÓRNEJ NARWI

PL

Ta ziemia jest inna. W oczy uderzają inne barwy, powietrze niesie inny zapach, ludzie inaczej tu mówią, inaczej zdobią domy i świątynie, a krzyże mają inny kształt. Skręcając w lewo z drogi Białystok – Bielsk Podlaski lub w prawo, z drogi Białystok – Hajnówka przekraczamy granice narodowościowe, wyznaniowe, kulturowe, gdzieniegdzie pokonujemy nawet barierę czasu - echo gospodarki naturalnej wciąż dobrze tu słychać. Narew jeszcze niedawno swobodnie na tym odcinku meandrowała, tworząc rozlewiska i starorzecza. Sztuczny zalew Siemianówka i inne regulacje odebrały jej sporo dziewiczości, ale nie pozbawiły uroku. Cywilizacja wlewa się w te strony powoli, z oporami, niekiedy świadomie odpychana. Pięknie i cicho tu o każdej porze roku. Na przedwiośniu rzeka rozpełza się leniwym nurtem, wczesną wiosną pokryte przed chwilą wodą łąki przeistaczają się w kolorowe kobierce - dominuje złoto dorodnych kaczeńców, potem ostry róż firletek poszarpanych, biel rzeżuchy łąkowej. Nie eksploatowane od lat, stopniowo się renaturalizują, porastając bujną roślinnością łąko-wą i szuwarami. A ponieważ nie słychać już, jak dawniej, pracujących kosiarzy, z tym większą siłą prze-bijają się krzyki spłoszonego z gniazd dzikiego ptactwa, a zwłaszcza charakterystyczne odgłosy żurawi. Tam, gdzie wciąż jeszcze łąki się kosi, wszystko nasącza zapach suszonego siana, wzmocniony aromatem tataraku. Lato przynosi nowe zapachy. Tradycyjnych snopów już się niemal nie spotyka, ale w upalne dni, dojrzewające zboże czuć jak dawniej intensywnie. W starorzeczach królują dostojne nenufary. Krajobraz tchnie wtedy spokojem i me-lancholią. Jeszcze mocniejszy akcent refleksji i zadumy przynosi jesień. Przyroda zamiera, lecz srebrno-rudo-płowe barwy koją oczy. Zimą łąki bajeczną koronką pokrywa szron, a nurt więźnie w lodowych okowach, czekając na cud życiodajnej wiosny. Człowiek zadał nadnarwiańskiej przyrodzie mocne ciosy, ale ona się mu nie poddała, wciąż rządząc się własnymi prawami. Coraz częściej przyjeżdżają tu ornitolodzy i zwyczajni miłośnicy wodnego ptactwa, by obserwować je w naturalnym środowisku. Spokój rzeki nie jest odwieczny. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu ludzie uwijali się nie tylko na pobliskich polach, ale - zwłaszcza na przedwiośniu - na wodzie. Tędy przez stulecia flisacy spławiali cenne drewno z Puszczy Białowieskiej. Kłody czarnego już dębu wciąż odnajdywane są na brzegach i przyległych łąkach. Położone w dolinie Narwi wsie swój charakterystyczny układ - ulicówek - zawdzięczają przede wszystkim szesnastowiecznej reformie agrarnej, zwanej pomiarą włóczną, zainicjowanej, przez królową Bonę w dobrach królewskich. Drewniane zabudowania mają jednak o wiele krótszą metrykę. Prawdziwą katastrofę dla tej okolicy przyniosły lata I wojny światowej i okres powojenny. Latem 1915 roku miejscowa ludność masowo ruszyła na tak zwane bieżeństwo - w głąb Rosji, w ucieczce przed nadciągającymi wojskami niemieckimi. Po kilku latach wracano do spalonych, w najlepszym razie zdewastowanych, gospodarstw, na porosłe samosiejkami pola. Odbudowywano wszystko od pod-staw. Uprzywilejowaną barwą architektury pozostał jak dawniej niebieski, od błękitu po granat. Tym kolorem pokrywano domy, cerkwie, kapliczki i krzyże. Nowe domy zyskały oryginalne, misternie rzezane zdobienia - nadokienniki, podokienniki, narożniki. Przeważały motywy roślinne - gięte

gałązki z liśćmi, przeplatane geometrycznymi owalami, ząbkami, kolistymi bądź nieregularnymi otworami. Rzadziej pojawiały się zoomorficzne, zwykle ptaki. Wzdłuż dolnej krawędzi wiatrownic wycinano ten sam element zdobniczy - serce, trójkąt bądź prostokątne zęby. Płaszczyzny szczytów wypełniano deseczkami w różnorodnych układach. Umieszczano też w nich jedno lub dwa okienka w ozdobnej ornamentyce. Zamożniejsi gospodarze przed wejściem stawiali ganeczki. Przed domami pojawiły się wówczas – i przetrwały do dziś - ogródki z georginiami (teraz zwanymi daliami), floksami, peoniami...

Nowym elementem były też charakterystyczne filągowe okiennice. To im kilka tutejszych wsi - Puchły, Trześcianka i Soce - zawdzięcza ukutą na potrzeby programów turystycznych nazwę Krainy Otwartych Okiennic. Otwartych tak w sensie dosłownym, jak i przenośnym. Mieszkańcy tych wsi między sobą rozmawiają śpiewnymi gwarami języka białoruskiego (nawet polski w ich ustach wydaje się miękki i melodyjny) i modlą się w prawo-sławnych, także drewnianych, o ciekawej architekturze, cerkwiach. Bliskie sąsiedztwo innych narodowości i religii, wzajemne ich przenikanie, ukształtowało oryginalny dorobek nie tylko materialny, ale i duchowy. Zaświadczają o tym na przykład przydrożne kapliczki, w których rzeźby zastąpiono ikonami. Wyjątkowo bogaty jest też tu chłopski folklor.

Atmosfera dawnej wsi podlaskiej wciąż jest uchwytna. Zagrody niczym z płócien dawnych pejzażystów, choć nadszarpnięte zębem czasu, trwają, rozdzielone charakterystycznymi, wyłącznie drewnianymi płotami, zwanymi dawniej obalasy lub balasy.

Niszczycielskiemu działaniu czasu nadal próbują opierać się wiejskie krzyże z jedną lub dwiema dodatkowymi poprzeczkami. Wotywne, ogromne, wyciosane z jednego kawałka drewna, niekiedy zwieńczone kutym żelazem, stopniowo tracą proporcje, coraz głębiej wkopywane w ziemię. Starsze od nich są kamienne, często także z niewielkim kutym krzyżykiem u góry, nieraz z półksiężycem. Stawiano je z obu stron wsi, na skraju zabudowań, by stróżowały, chroniąc mieszkańców – jak wynika z napisów - od pomoru, powodzi, głodu, ognia i wojny. Często ustawiano je też w polu i lesie, na granicy gruntów sąsiadujących wsi, a zwłaszcza na rozstajachdróg.

Zapóźnienie cywilizacyjne, jedną z przyczyn opustoszenia okolicy, przybysze z zewnątrz odbierają jak błogosławieństwo. Zakonserwowało ono tradycyjny układ wsi, sieć dróg, budownictwo i obyczaje, dobroczynnie wpłynęło na środowisko, a im samym pozwoliło odnaleźć oazę wolną od współczesnego zgiełku i pośpiechu. Moda na "miejskie" siedliska dociera jednak i tutaj. Nawet miejscowi, remontując swoje domy, często odchodzą od lokalnych tradycji. Turyści, jeśli chcą z bliska przyjrzeć się doskonale zharmonizowanemu współżyciu ludzi i natury, muszą się zatem pospieszyć.

Irena Matus

У ДАЛІНЕ ВЕРХНЯЙ НАРВЫ

BE

Гэтая зямля адметная. Па вачах б'юць іншыя колеры, паветра нясе ў сабе іншы пах, людзі інакш тут гавораць, іначай упрыгожваюць дамы і храмы, і крыжы тут іншага кшталту.

Павярнуўшы налева з дарогі Беласток – Бельск-Падляшскі або направа з да-рогі Беласток – Гайнаўка, перасякаем этнічныя, рэлігійныя і культурныя межы. Тут нават можам пераадолець і бар'ер часу – водгалас натуральнай гаспадаркі па-ранейшаму добра тут чутны.

Нарва, да нядаўняга часу, плыла тут вольна і пакручаста, ствараючы абалоны і старыя рэчышчы. Штучнае возера Семяноўка і іншыя ўнармаванні цячэння адабралі ў яе шмат натуральнага дзікага характару, але не пазбавілі яе абаяльнасці. Цывілізацыя ўліваецца ў гэтыя абшары павольна, марудна, часам наўмысна пацясняецца.

Прыгожа і ціха тут у любую пару года. З прадвесня рака разліваецца ў лянівы паток. Ранняй вясною, часова пакрытыя вадою лугі, пераўтвараюцца ў каляровыя дываны – прыгожым золатам вылучаюцца лотаці, потым рэзкай ружовасцю зоркі (ліхнісы), а белізной – лекавы кустоўнік. Гадамі не эксплуатаваныя, паступова вяртаюцца да натуральнага выгляду і зарастаюць буйной лугавой расліннасцю і чаротам. А паколькі здаўна не чутна ўжо працы жняцоў, з тым большай сілай перабіваеццца крык спуджанага з гнёздаў дзікага птаства, а асабліва – характэрныя гукі жораваў. Там, дзе яшчэ косяць лугі, усё насычаецца пахам сушанага сена, узмоцненым араматам аеру.

Лета прыносіць новыя пахі. Традыцыйных снапоў ужо амаль няма, але ў спякотныя дні адчуваецца пах спелага збожжа так сама інтэнсіўна, як даўней. У старых рэчышчах дастойна пануюць гарлачыкі. Пейзаж дыхае тады спакоем і меланхоліяй.

Яшчэ мацнейшы акцэнт разважання і задуменнасці прыносіць восень. Тады прырода замірае, але сярэбрана-чырвона-карычневы колер супакойвае вочы. Узімку шэрань пакрывае лугі казачнымі карункамі, а плынь ракі застывае ў ледзяных ланцугах, чакаючы цуду жыватворнай вясны. Чалавек нанёс прынарвянскай прыродзе моцныя ўдары, але яна яму не здалася, па-ранейшаму кіравалася ўласнымі законамі. Усё часцей прыязджаюць сюды арнітолагі і проста аматары водных птушак, каб назіраць за імі ў іх натуральным асяроддзі.

Спакой ракі не вечны. Усяго некалькі дзесяцігоддзяў таму людзі завіхаліся не толькі на бліжэйшых лугах, але – асабліва ў пачатку вясны – на вадзе. Гэтым шляхам плытагоны стагоддзямі сплаўлялі каштоўную драўніну з Белавежскай пушчы. Бярвёны чорнага ўжо дубу яшчэ цяпер можна знайсці на берагах і прылеглых лугах.

Размешчаныя ў даліне ракі Нарвы вёскі маюць характэрную расстаноўку – яны распалажаны ўздоўж адной галоўнай вуліцы. У асноўным гэта дзякуючы валочнай памеры – аграрнай рэформы XVI ст., якая была ініцыявана каралевай Бонай на каралеўскіх маёнтках. Драўляныя будынкі, аднак, маюць значна малодшую метрыку.

Сапраўднай катастрофай для гэтых зямель былі гады Першай сусветнай вайны і пасляваенны перыяд. Летам 1915 года мясцовае насельніцтва масава падалося ў глыб Расіі ў гэтак званае бежанства – уцёкі ад наступаючых нямецкіх войскаў. Праз некалькі гадоў хыхары вярталіся да спаленых, у лепшым выпадку спустошаных і парослых самасейкамі гаспадарак. Усё трэба было адбудаваць з нуля.

Найбольшым прызнаннем сярод колераў архітэктуры надалей карыстаецца сіні, ад блакіту па гранатавы. У гэты колер маляваны былі дамы, цэрквы, капліцы і крыжы. Новыя дамы атрымалі арыгінальныя, тонка рэзаныя, складаныя ўпрыгожанні – надаконнікі, падаконнікі, навугольнікі. Пераважалі кветкавыя матывы – гнутыя галінкі з лісточкамі, уперамежку з геаметрычнымі – аваламі, зубкамі, круглымі, або нерэ-гулярнымі адтулінамі. Жывёльныя матывы паяўляюцца рэдка, найчасцей гэта птушкі. Па ніжнім краю ветранак быў вырэзваны такі ж сам дэкаратыўны элемент – сэрца, трохвугольнік ці прамавугольныя зубцы. Плоскасць франтонаў запаўнялася дошчачкамі, якія стваралі розныя сістэмныя ўзоры. Акрамя таго на франтонах, размешчаны былі адно або два вокны, упрыгожаныя дэкаратыўнай арнаментыкай. Багацейшыя гаспадары перад уваходам ставілі ганачкі. Тады таксама перад дамамі з'явіліся і захаваліся па сённяшні час агародчыкі з вяргініямі (цяпер называюць іх даліямі) флёксамі, півонямі...

Новым элементам былі таксама характэрныя аканіцы. Гэта дзякуючы ім некаторыя мясцовыя вёскі – Пухлы, Трасцянка і Сацы – маюць, выдуманую на патрэбы турыстычнай праграмы, назву Краіны адкрытых аканіц. Адкрытых, як у літаральным сэнсе слова, так і ў пераносным.

Жыхары гэтых вёсак размаўляюць паміж сабой на спеўнай беларускай гаворцы (нават польская мова ў іхніх вуснах уяўляецца мяккай і меладычнай), і моляцца ў драўляных, з цікавай архітэктурай, праваслаўных цэрквах. Блізкае суседства да іншых нацыянальнасцей і рэлігій, іх узаемнае пранікание, сфарміравала арыгінальны здабытак, не толькі з матэрыяльнай сферы, але і духоўнай. Сведчаннем гэтаму, для прыкладу, з'яўляюцца прыдарожныя каплічкі, у якіх скульптуры былі заменены іконамі. Таксама надзвычай багаты тут сялянскі фальклор.

Атмасфера даўняй падляшскай вёскі ўсё яшчэ тут адчуваецца. Двары, быццам з пейзажаў колішняга жывапісу, хоць ужо падношаныя ўплывам часу, падзеленыя характэрнымі, выключна драўлянымі платамі, раней званымі обалясамі або балясамі. Разбуральнаму дзеянню часу ўсё яшчэ спрабуюць даць адпор сельскія крыжы з адной або дзвюма папярэчынамі. Абракальныя, вялізныя, высечаныя з аднаго кавалка дрэва, часам звенчаны каваным жалезам, паступова страчваюць свае прапорцыі і усё глыбей пагружаюцца ў зямлю. Больш старажытнымі за драўляныя з'яўляюцца каменныя крыжы. Многа з іх захавалася таксама з каваным крыжам на вяршыні, пад якім, час ад часу, можна ўбачыць паўмесяц. Ставіліся яны па абодвух баках вёскі, на ўскраіне гаспадарчых пабудоў, каб вартавалі, абараняючы людзей – як вынікае з надпісаў – ад хвароб, паводак, голаду, агню і вайны. Часта яны ўзводзіліся таксама на палях і ў лясах, на мяжы зямель суседніх вёсак, а асабліва на скрыжаваннях дарог.

Цывілізацыйную адсталасць, адну з прычын спусташэння гэтых зямель, прышэльцы ўспрымаюць як блаславенне. Яна закансервавала традыцыйны макет вёскі, дарог, будаўніцтва і звычаяў, станоўча паўплывала на натуральнае асяроддзе, а вонкавым госцям дазволіла знайсці прытулак свабодны ад сучаснай мітусні і спешкі. Мода на „гарадское” жытло дайшла, аднак, і сюды. Нават мясцовыя жыхары, праводзячы рамонт сваіх дамоў, нярэдка адыходзяць ад мясцовай традыцыі. Такім чынам турысты, калі хочуць уважліва прыглядзецца выдатна гарманічнаму суіснаванню чалавека і прыроды, павінны паспяшацца.

Ірэна Матус

IN THE VALLEY OF UPPER NAREW

EN

This land is different. Different colors strike one's eyes, the air carries different scent, people speak differently, they ornament their houses and temples in different manners and crosses have a different shape. While turning left from the Białystok – Bielsk Podlaski route or right from the Biłystok – Hajnówka route, we cross nationality, religious and cultural boundaries; in some places even the barrier of time – echoes of the old natural economy is still loud and clear in these places.

Narew meandered freely in this segment, creating numerous beds and backwaters. The artificial spate of Siemianówek and other human regulations took away its innocence, but not charm. Civilizations engulfs these areas slowly, sometimes conscientiously resisted.

The surroundings are beautiful and quiet in every single season. In the late Winter the river spreads its lazy midstream, in the early Spring the previously flooded meadows turn into colorful flower carpets – dominated by the golden shade of marsh marigolds, and later by the bright pink of campions and the white of meadow bitter cress. The land, unexploited, slowly regains its natural balance, covering itself with rampant flora. And since you can no longer hear the working reapers, the calls of the scared fowl, especially the cranes, are much more vibrant. In the places where meadows are still reaped, the air is heavy with the scent of the dried hay, mixed with sweet flag.

Summer brings new scents. Traditional sheaves are no longer encountered, but during the scorching days the maturing crop still smells as intensively as ever. Dignified water lilies reign in the backwaters. The landscape breathes tranquility and melancholy. The Autumn brings even more reveries. The nature dies, but the shades of silver, ginger and fawn please the eyes. Winter cover the meadows with fabulous lace of hoarfrost and midstream stops in the icy shackles, waiting for the miracle of life-giving Spring.

Humans dealt heavy blows to the Narew's nature, but it still stands tall and independent. Ornithologists and common admirers often visit those sides to watch the water fowl in its natural environment.

The serenity of the river is not immemorial. Even a few decades ago people worked not only on the fields but – especially in the late Winter – on the water. Raftsmen used the river for ages as a transport route for the valuable timber of the Białowieska Primeval Forest. The blackened oak logs still can be found on the banks and neighboring meadows. The villages situated in the valley of Narew owe their characteristic arrangement – called "ulicówka"- to the 16th century agrarian reform of "pomiara włóczna" (measurements and distribution of land), initiated in the royal properties by Bona. The wooden buildings can boast a much shorter history. World War I and the following years were a real catastrophe to these lands. In the Summer of 1915 the commoners started to flee from the pursuing German army to the East, in the vent known as "bieżaństwo". After a few years people returned to the burnt,devastated

at best, houses and fields ridden with weed. Everything was rebuilt from scratch. Bright and dark blue remained as the dominating shade of the architecture. It was the color used to paint houses, Orthodox churches, shrines and crosses. New houses were decorated with original, elaborately carved ornaments – above and below windows and on quoins. Most of them with floral motifs – branches and leaves, intertwined with geometric shapes – triangles, ovals and numerous openings. Zoological motifs were scarcely used, mostly representing birds. On the lower edge of sprockets the same pattern was carved - a heart, triangle or square-shaped teeth. Rooftops were filled with small planks arranged in ornamental patterns and contained one or two fancy windows. Wealthy commoners placed expensive porches in front of their houses. Gardens appeared and survived until today - containing dahlias, phloxes and peonies.

Panel windows were another characteristic feature. Thanks to them few of the local villages - Puchły, Trześcianka and Soce - are called "The Land of Opened Windows". Open in both literal and metaphoric meaning. Inhabitants of those settlements speak melodic variety of Byelarussian (even Polish sounds soft and melodic in their mouths) and pray in wooden, architecturally interesting, Orthodox churches. The proximity of different nations and religions, its mutual influence created an original material and spiritual setting. Rich peasant folklore and shrines with sculptures replaced by icons are a proof to that.

The atmosphere of an old Podlasie's countryside is still present. Enclosures reminiscent of old paintings still stand, resistant to the deteriorating influence of time and divided only with wooden palings that used to be called "obalasy" or "balasy".

Crosses with one or two additional crosspieces also try to resist the time. Votive, huge, carved from a single chunk of wood and often with iron fittings, they gradually lose their proportions by being dug deeper into the ground. Older ones are made of stone, often with a small iron cross on the top, sometimes even a crescent. They were placed on both sides of a village to serve by protecting the inhabitants - as engraved on them - from plague, flood, starvation, fie and war. They were also often erected on fields and in woods, on the borders of neighboring villages and bifurcations of the roads.

The lack of modern civilization, one of the reasons of migration from these lands, is perceived as a blessing by the visitors. It saved the traditional village setting, customs, architecture, road network, protected the environment and created an oasis free of the modern rat race. But the urban fashion starts to creep in. Even the locals tend to forget about the tradition while renovating old and building new houses. Tourists that want to embrace the perfect symbiosis of a human and nature have to hurry.

Irena Matus

Serdeczne podziękowania dla Departamentu Kultury
i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

Redakcja:
Igor Łukaszuk, Anna Jakimiuk

Autorzy tekstów na tablice i do broszury:
Irena Matus, Artur Gaweł, Doroteusz Fionik, Anna Jakimiuk

Prezentacja multimedialna:
Joanna Stelmaszuk, Michał Troc

Konsultacje merytoryczne
Doroteusz Fionik

Korekta:
Katarzyna Iwaniuk, Joanna Laudańska, Witalis Łuba

Tłumaczenie tekstów:
Igor Łukaszuk (język białoruski)
Michał Markowski (język angielski)

Mapa:
Mirosław Zdrajkowski

Wydawca:
Związek Młodzieży Białoruskiej, ul. Lipowa 4 p. 221, 15-427 Białystok
www.sonca.org, sonca@sonca.org

Druk i skład:
Drukarnia "Vektor" Bielsk Podlaski, ul. Mickiewicza 58/9b

Zrealizowano przy wsparciu finansowym
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego w Białymstoku

Gmina Bielsk Podlaski **Starostwo Bielsk Podlaski**

Gmina Czyże

Gmina Dubicze Cerkiewne

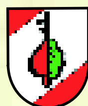

Powiat Hajnówka

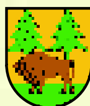

Gmina Orla

Gmina Narew

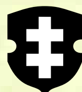

Zrealizowano przez Związek Młodzieży Białoruskiej w ramach projektu
"Podlaski szlak kulturowy architektury drewnianej Drzewo i Sacrum"
2009 rok